

Mit ér a gyermek, ha a „Bozótba” való?

Feladatok és lehetőségek a Somló-térség és a Somló-Ság tengely hátrányos helyzetű kisl-
vaiban élő közösségek fejlődése és a helyi értékek megtartása terén, a néptánc oktatás
tükrében.

Témavezető :
Lévai Péter

Készítette:
Gaschler Beáta
Táncpedagógus szak
Néptánc szakirány
2014

Mit ér a gyermek, ha a „Bozótba”való?

Feladatok és lehetőségek a Somló-térség és a Somló-Ság tengely hátrányos helyzetű kistelepülésekben élő közösségek fejlődése és a helyi értékek megtartása terén, a néptánc oktatás tükrében.

Bevezetés, a témaválasztás indoklása

Városi –ajkai – gyermekként a kilencvenes évek elején nem éreztem, tapasztaltam, hogy a gyerekek hátrányos helyzetűek lettek volna. Nem ismertük ezt a fogalmat, de szüleink sem igyekeztek felhasználni minket a szociális segélyek és kedvezmények elérésére. Osztálytársaim lábán nem volt „márkás”cipő (az enyémen sem), nem a legdrágább H’erlitz vagy Ico ceruzák lapultak a tolltartóban. Kinőtt ruháinkat a szüleink nem törölgető-rongynak használták, hanem leadták az iskolai ruhagyűjtésen. Nincs ez másképpen most sem, de talán nem ilyen tisztán, nyitottan történnek ezek a folyamatok (szégyen a használt holmit elfogadni, de csak akkor, ha más is tanúja). Én is viszek a gyerekeknek ruhákat, cipőket. Hálásak! A következő alkalommal büszkén jönnek benne a foglalkozásokra. Mennyire más most felnőttként szemlélni a hátrányos helyzetet...

Talán ezért gondoltam, hogy a szakdolgozatom témájaként a „bozóti”gyermeket választom. Néhány éves együttlétünk a saját gyermekkorom visszatükröződéseit adja, velük újra és újra átélhetem azokat a szép ajkai éveket. Különleges feladatnak tekintem, hogy apró eredményekkel, lassan a valóságos életbe segítsek néhány tanítványt. Nagy szavak ezek, de nem Csöglén, Kertán, ahol minden együtt töltött perc, minden dicséret, simogatás, vagy átadott fél alma, falat szendvics sokat jelent.

I. fejezet: A térség sajátosságai, helyzetelemzés

I.1. A kistérség népességének változásai, etnikai összetétel, társadalmi élet jellemzői

A Somló-Ság hegyek térsége a Kisalföld déli csücskén helyezkedik el, határt alkotva a Balaton-felvidék dombságával és a Bakony alsi lankáival. Sík terület, mindössze az említett két hegy emelkedik a látóhatár fölé, melyek vulkáni tanúhegyként őrzik a földtörténeti évmilliók emlékét. Vulkanikus eredetüknek köszönhetően a hegyek talajszerkezete és a talajok ásványi anyag tartalma teszi lehetővé, hogy az itt termelt fehér száraz borok világszerte híresek lehessenek. A Somló és a Ság hegy gazdálkodását tekintve hasonló adottságokkal rendelkező kistérségeket alkotnak, melyek a szőlőművelés tekintetében a Nagy-Somlói Borvidék formájában egymásba olvadnak. A két hegy közúton közlekedve egymástól közel 30 kilométeres távolságban helyezkedik el, így a társadalmi kapcsolódások légyegesen szűkebb körűek. Mindkét hegy környékén megmaradt a kistelepülés szerkezete, így az ott maradtak között gazdálkodás jelenti a főtevékenységi formát. A társadalmi összetétel és a helyben maradtok helyzete között azonban nagy eltérések mutatkoznak. A Ság-hegyhez közeli településcsoport központja Celldömölk, mely a régi hagyományait megőrizve megmaradt mezőváros jellegű kereskedő-központnak, szerepe főként a falvakban élők ellátása, a közigazgatási intézmények összpontosítása, emellett egyházi központként is működik (meg kell említeni, hogy mindkét térségre római katolikus vallás jellemző, néhány településen találunk református közösséget). A város körül elhelyezkedő falvak lakosság száma az elmúlt évszázadokban nem csökkent jelentősen, hiszen nem volt elszívó erő. Az őslakosok ma is a falvakban laknak és jelentős részben gazdálkodással foglalkoznak. Kiváló minőségű termőföldjeiknek köszönhetően megmaradt a családi gazdálkodás régi formája is, de a más területen dolgozó emberek sem kalandoztak messze a szülőhelyről. Más gazdálkodó térségekhez viszonyítva magas a helyben maradt értelmiségiek aránya.

A Somló vidéke a középkorban hasonlóan, mégis kicsit eltérően működött. A közeli kereskedelmi utaknak és a Somló adottságainak köszönhetően a nagyurak és az egyház kedvelt birtokai voltak ezek a területek. A török időkben a Somlót Kinizsi Pál védte, a későbbi századokban a nagyobb falvak (Doba, Somlószőlős, Somlóvásárhely) különböző fennhatóságok alatt sínylődtek. Somlóvásárhely az 1500-as években Erdődy Péter, Csoron János hatalmi harcainak áldozata volt, majd a török általi elnyomatás, felégetés volt jussa. Az 1600-as években az apácák, majd az óbudai Klarisszák próbálkoznak a polgárok jobbágysorba szorításával. Dobán az Erdődyek, Somlószőlősen a Zichyek birtokolták a földek nagy részét. A földművelés általában kisebb megélhetési forrás volt. Tekintettel az uradalmi birtokok nagy méretére a jobbágyság kis területeken gazdálkodhatott, de nem változott jelentősen ez a helyzet a jobbágyszabadítást követően sem. A megélhetés nagy részét a Somló szőlői adták. A hegy

lábánál elhelyezkedő Mogetiana nevű város bizonyítja, hogy már a rómaiak elkezdtek ezen a vidéken szőlőt termeszteni. A szőlőkultúra meglétének első írásos bizonyítéka a IX. századból származik, amikor Somló a Frank Birodalmon belül a Salzburgi érsekség fennhatósága alá tartozott, és az egyházi birtokok felsorolásánál említik a hegyet. A honfoglalás után a történelmi viharok és békeidők váltakozását követve a borkultúra változó volt; virágzott, vagy éppen pangott. Legendás lett a somlói bor kiváló szállíthatósága és eltarthatósága. Ez lehetővé tette a messze vidékre történő értékesítést, ha itt nem volt fizetőképes kereslet. Az igazi aranykor a borvidék történetében a két világháború közti időszak volt. Márai Sándor és Hamvas Béla is a világ legjobbjai közé sorolták a Somlóit. A szocializmus „sokat olcsón filozófiája sokat rontott a somlói bor és a borvidék imázsán, de a rendszerváltás után lassan megindulni látszott az egészséges visszarendeződés. Mára a nagyobb, igényes pincék mellett a borturizmus is kiépülőben van. Múzeumok, pálinkafőzde, felújított tájpincék, szálláshelyek és éttermek is várják a borvidékre látogatókat. Említésre méltó a taposó kút, mely szintén egyedülálló látványosság. Vízialom több is volt a Torna patak mentén lévő falvakban.

A Somlótól a Ság irányában található átlón fekszenek azok a települések, melyeknél a hegyek viszonylagos távolsága gyengítette a szőlőművelés jelentőségét. Ezt a vidéket tréfásan „Bozótként” emlegetik a környékbeliek. A megélhetés megoszlott a földművelés, kisipar, szolgáltatások területén, többeknek volt kisebb szőlőbirtokuk, de errefelé már jellemzőbb volt a kerti szőlőtermesztés. A XX. században az állattartás, földművelés volt a fő megélhetési forrás.

A XX. század nagy társadalmi változásokat, átrendeződést eredményezett. A század elején, Somlón Vásárhelyt jellemezte az elvándorlás. A szabad gazdálkodási lehetőség később Vásárhelyen megállította a népesség fogyását, kialakultak a megélhetést biztosító kis szőlőbirtokok. A termelőszövetkezetek létrehozásával aztán az egész térség helyzete nagyban romlott. A tapasztalt gazdák és a helyi fiatalok számára nem maradt más, mint a városok felé fordulás. Kapóra jött Ajka város nagyarányú iparosítása (ötvenes évektől), a bányák, alumíniumipar, üveggyár fejlesztése, a tömbházak, városi szolgáltatások nyújtotta lehetőségek. Családok költöztek a biztos megélhetést, olcsó lakhatást, szociális támogatásokat nyújtó iparvárosba, mások távolabbra, Veszprémbe, Budapestre költöztek (értelmiségi réteg).

Az átépítés éveiben Ajkán olyan kertes házas területeket számoltak fel (pl. „Csikólegelő”), ahol magas volt a cigány lakosság aránya. A gyárakban szorgalmasan dolgozó cigányok egy csapásra kitelepítésre kerültek. Új lakóhelyük Devecser és Somlón Vásárhely lett. A városi körülmények között életképes cigányság elvesztette lehetőségeit, az életkörülmények romlottak.

Az elmúlt húsz évben hasonlóan alakult a helyzet Somlószőlős, Kisszőlős, Csögle településeken is.

A falvak erős népességfogyása mellett tehát az etnikai összetétel is jelentősen megváltozott. Az értelmiségi réteg aránya rendkívül alacsony, így az iskolák helyzete sem könnyű.

Demográfiai helyzet a GEMRA SK Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Vidékfejlesztési Stratégiája alapján:

„A térség lakosság számának alakulása (KSH adatok alapján) 2010 és 2012 között folyamatosan csökkent. Az összesített lakosságszám adatok alapján a vizsgált időszakban 645 fővel csökkent a települések lakossága, ami 3,3%-ot jelent. A népességfogyás két alapvető oka, a magas mortalitás, illetve az elvándorlás.

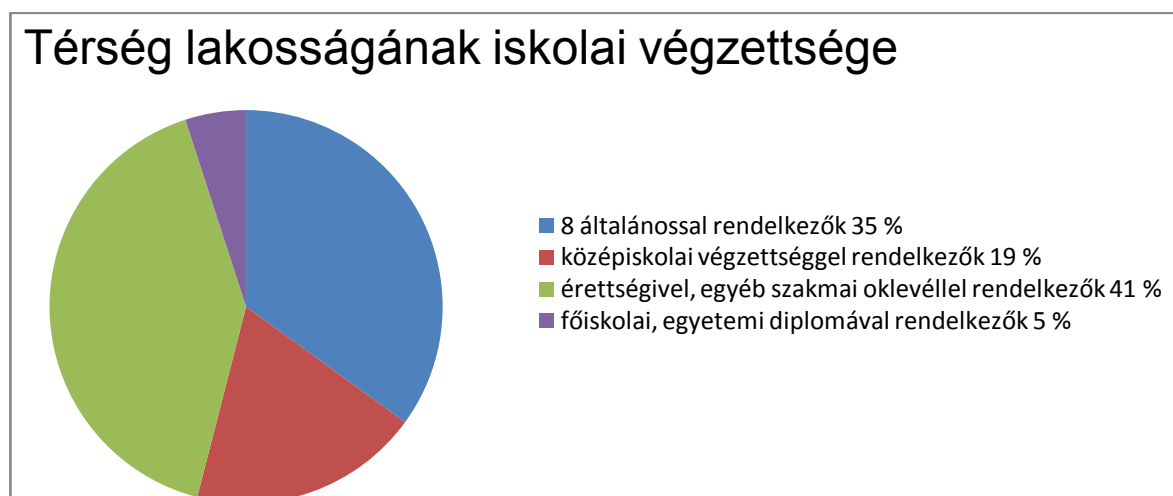
1. diagram

(KSH adatai alapján)

A népesség kor szerinti összetétele a 0-5 éves koru népesség esetében megegyezik az országos átlaggal, ami 3%. A 6-14 éves koru lakosság száma elmarad az országos átlagtól, míg a munkavállalói koru (15-59) lakosság száma közel azonos az országos átlaggal. Az 59 év feletti lakosság aránya (24%) meghaladja az országos átlagot. Az adatok alapján megállapítható, hogy térségünkben kevesebb gyermek születik, és a települések lakossága elöregedést mutat.

2. diagram

(KSH adatai alapján)

A lakosság iskolai végzettségének vizsgálatakor láthatjuk, hogy a nyolc általános iskolai végzettségűek (35%), a középiskolai végzettségűek (19%) aránya átlagos, az érettségivel, szakmai oklevéllel rendelkezők aránya azonban már elmarad az átlagtól. Az egyetemi, főiskolai diplomával rendelkezők aránya (5%).”

I.2. Az elmúlt évtizedek kulturális folyamatai, a közművelődési intézményrendszer helyzete

Az előzőekben leírt társadalmi változások erős hatással voltak a helyi kultúrára is. A hagyományokon alapuló kulturális élet teljesen átalakult. A régi faluközösségek népszínkörei, zenekarai, ifjúsági klubjai, asszonykörei, legénycéhei megszűntek. Az egykoron társadalmi munkával felépített közösségi intézmények, faluházak funkciójukat veszítették, a legtöbb helyen egyszerűen használaton kívül kerültek. A kulturálódás formái is erősen átalakultak. A falvakban megmaradt fiatalok keresték egymás társaságát, de a társasági élet színtere egyre gyakrabban a kocsmá lett. A házasságok száma egyre csökkent, hiszen nem volt lehetőség a nemek közötti találkozásokra. A „Bozót” településein rendezett bálokban a hatvanas évektől rendszeresek voltak a verekedések, melyek távol tartották a jó érzésű helyeiket. Ráadásul ezek a bállok egyre inkább a rockzene, később az elektronikus lakodalmas zene irányába fordultak.

A kulturális torzuláshoz társult a megmaradt helyi társadalom belsőtorzulása is. A feljelentések, besúgások évtizedei elfordították egymástól az embereket. Családi, érdekközösségi klikkek alakultak ki, amelyek önmagukban sem voltak következetesek és tisztességesek, nemhogy az „ellenséges” csoportok irányában. Jellemzőek voltak a falvakon belüli pereskedések, szomszédi ellentétek.

Az évszázados múltra visszatekintő erős vallásosság kapcsán sok olyan kulturális emlék van, amely a vallási ünnepekkel, eseményekkel hozható kapcsolatba. Lejegyzések (Nagy László, Szécsi Margit iszkázi gyűjtése) mellett az idősebbek emlékeiben is élnek a regölés, pásztorolás dallam és szövegfoszlányai. Sok nóta, mondóka, szokás került elő munkafolyamatok, munkaünnepek kapcsán is. Mára ezek a szokások nem élnek, nem használják, sajnos nem is ismerik őket a helyiek. A művelődési házak, faluházak szerepe megváltozott. Az iskolával rendelkező településeken általában a tornaterem szerepét töltik be, a kisebb falvakban évente egy-két alkalommal kerülnek használatba, ilyenkor is jellemzően olcsó árukat kínáló vásárolók számára nyitják meg őket. A közművelődés több évtizeden át hanyatlott.

Pozitív, de nagyon lassú változás csak az utóbbi tíz évben tapasztalható. Népművelő egyetlen településen sincsen, néhány faluban van megbízott, szakmai végzettséggel nem rendelkező közösségi szervező. A lakosság műveltségi szintje alacsony.

I.3. A megmaradók lehetőségei

A falvakban élő emberek igyekeznek újjáépíteni közösségeiket. Mára az elvándorlás szinte teljesen megállt. Azok a családok, akik még itt élnek, hagyományosan kötődnek otthonukhoz, falusi életformájukhoz, megtalálták megélhetési lehetőségeiket és örökségül adják ezeket gyermekeiknek is. Ezek az emberek újra szeretnének közösségeket létrehozni, keresik a kultúrához való közeledés formáit is. A falvak közösségi színterei az elmúlt évtizedben megújultak, hiszen az Európai Unió vidékfejlesztési pályázatai ezt lehetővé tették. A helyi szintű politikában megjelennek a fiatalos, új szemléletet képviselő emberek, akik általában magasabb végzettségűek elődeiknél, igyekeznek a megmaradt lakosság számára élhetővé tenni a települést. Egyre többen felismerik, hogy ennek leghatékonyabb formája a kulturális csoportok és események létrehozása. A magas arányú cigányság integrálódásának legjobb módja szintén a közösségi lét erősítése, hiszen a programok során általában háttérbe kerülnek az etnikai elté-

rések. Erősödnek és szaporodnak a helyi érdekű civil szervezetek, akik főként kulturális céllal jönnek létre.

A külső kapcsolatok erősödésére, így a kívülről hozott értékek beszivárgására olyan programok megrendezésével nyíltak lehetőségek, amelyeken más vidékek kulturális szervezetei is megjelennek, így példát mutatnak, új ötleteket, színeket hoznak a helyi kultúrába. A Somló-Ság térségének turisztikai vonzereje és az egyre népszerűbb és gyakoribb művészeti programok segítik e lehetőségek kiszélesedését.

I.4. A közoktatás helyzete, oktatási intézmények

Az iskolák a legkisebb falvakban megszűntek (Kiscsősz, Iszkáz, Somlójenő, Kispirit, Nagypirit), így már a gyermekek számára sem maradt közösségi tér. A nagyobb településeken mára sikerült elérni, hogy a követelményeknek és igényeknek nagyjából megfelelő általános iskolák működjenek. Középiskolai oktatás a közelben Ajkán és Pápán van.

Az általános iskolák helye, létszámok, hátrányos helyzetűek aránya:

- o Általános Iskola Csögle –létszám: 126 fő, hátrányos helyzetűek aránya: 61%.
Vonzáskörzet: Kispirit, Nagypirit, Egeralja, Adorjánháza, Külsővat-Bánhalmapusztá.
- o Általános iskola Kerta –létszám: 103 fő, hátrányos helyzetűek aránya: 43%. Vonzáskörzet: Karakószörcsök, Kamond, Iszkáz.
- o Általános Iskola Tüskevár –létszám: 71 fő, hátrányos helyzetűek aránya: 12%. vonzáskörzet: Apácatorna, Kisberzsény, Somlójenő
- o Általános Iskola Somlónásárhely –létszám: 145 fő, hátrányos helyzetűek aránya: 70%
vonzáskörzet: Somlójenő, Somlószőlős, Kisszőlős, Borszőrcsök

(a Klebelsberg Intézményfenntartó devecseri központjának 2013-14-es tanév adatai az intézmények által készített statisztikai adatok alapján. Intézményi dokumentáció: továbbtanulási mutatószámok)

Az intézmények a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ kezelésében működnek. A pedagógus ellátottság jellemzően alacsony, gyakran előfordul, hogy bizonyos tárgyak helyettesítését nem megfelelő képzettségű pedagógussal kell megoldani. Emellett az iskolák a lehetőségekhez mérten megfelelő színvonalon működnek, a nem hátrányos helyzetűeknél viszonylag magas a sikeres továbbtanulók aránya, a hátrányos helyzetűeknél ugyanez nem mondható el. A falusi pedagógusok lelkesebbek az átlagosnál, bizonyítási vágyuknak köszönhetően gyakran viszik tanítványaikat szakmai versenyekre, rendhagyó tanórákra. Kiemelkedik a kertai iskola, ahol az átlagosnál magasabb az ilyen tevékenységek aránya.

3. diagram

(a Klebelsberg Intézményfenntartó devecseri központjának 2013-14-es tanév adatai az intézmények által készített statisztikai adatok alapján. Intézményi dokumentáció: továbbtanulási mutatószámok)

Alapfokú Művészetoktatással két intézmény foglalkozik. A Magyarpolányi Alapfokú Művészeti Iskola a KLIK irányítása alatt működik, minden nevezett intézményben működtet kihe-lyezett tagozatot. A telephelyeken képzőművészet, néptánc oktatás zajlik. A képzőművészetet jellemzően a befogadó iskolák pedagógusai tanítják külön megbízás alapján, az oktatás szín-vonala vegyes, közepes. A néptánc tanítása külső pedagógussal történik, jelenleg három in-tézményben magam foglalkozom a néptáncos osztályokkal (Tüskevár, Kerta, Csögle). A 2014 szeptemberétől működő Élő Forrás Alapfokú Művészeti Iskola új színnel gazdagította a térség

közükatását. Kizárólag néptánc oktatással foglalkozik és a devecseri, sümegi kistérségekben tevékenykedik.

I.5. Civil szervezetek, ifjúsági, gyermek korosztályt érintő szerveződések

A településeken a civil élet az elmúlt években kezdett újra indulni. Jellemzően dalkörök, nyugdíjas klubok, illetve a település segítésére létrejött egyesületek, alapítványok működnek. Gyermek és ifjúsági szervezet nem volt, hiszen a gyermekek létszáma nagyon alacsony, emellett jellemző a falusi iskolák általi teljes lekötöttség. Újdonságnak számítanak a néptánc oktatás kapcsán kialakult néptáncgyűttesek, melyek –természetesen nem nagyvárosi színvonalon –értékes csoportos szereplésekkel gazdagítják a térség kulturális eseményeit. Az iskolák és a helyi önkormányzatok melléállnak a kezdeményezéseknek, hiszen ezek az alkalmak közös élményeket adnak a gyerekeknek. Kerta külön említést érdemel, hiszen ezen a településen, illetve a vonzáskörzet falvaiban a néptáncos szülők együttműködése is megerősödött. Gyakoriak a szülői segítőszervezések, személyautós közös utazások, stb. Láthatótehat, hogy a közösségi ügy köréegyre többen kapcsolódnak.

Egyéb civil szerveződések:

Kertán a lovas hagyományok ápolásával többen is foglalkoznak, laza, nem hivatalos formában gyakran bonyolítanak együtt lovas programokat. Kertán működik a Magyar Fogyatékos Lovassport Szövetsége, mely minden jelentős társadalmi eseményen megjelenik. Tüskevár, Doba, Somlószőlős, Somlójenő, Borszörcsök és Somlóvásárhely a borkultúra hazája. A bortermelők több szervezetet is működtetnek, melyek jelentős kulturális és borszakmai rendezvényeket szerveznek. Csöglén az iskolai szülők által létrehozott egyesület működik színvonalasan. A szervezet gyakran vesz részt a helyi társadalmi eseményeken, kézműves foglalkozásokat, játszóházakat tartanak. Jelentős szervezetként működik az iszkázi Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány, mely a költő hagyatékának kezelése, kiadói tevékenysége mellett rendszeresen szervez irodalmi programokat Iszkázon. Szintén iszkázi kötődésű az egyesztendeje alapított, de egyre aktívabb Iszkázi Népfiiskola Egyesület.

Kiscsőszön tevékenykedik az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület, melynek tevékenysége lényegesen szerteágazóbb. Helyi feladata a kulturális programok szervezése mellett a társadalom belső kapcsolatainak erősítése, a közösségek fejlesztése.

II. fejezet: Hagyomány –élet –megmaradás

II.1. A Somló-térség és a Somló-Ság tengely falvainak gazdálkodásra épülő kultúrája, évszázados tudáshalmaz

A bevezetőben és az első fejezetben bemutatam a térség jellemző megélhetési formáit. A gazdálkodás évszázadok óta jelen van a falvakban és meghatározza az itt élők életének minden pillanatát. Befolyásolja az életmódot, az időbeosztást, az egyéb elfoglaltságok típusát, idejét, módját. A falvak közösségeiben élő, régi hagyományokon felnőtt emberek másként viszonyulnak a világhoz, mint a nagyvárosiak. Jelentése lehet minden mozdulatnak, megjegyzésnek, hangsúlyozásnak, intésnek, gesztusnak. Ezeket a jelentéseket az élet örökíti tovább és nem tudta őket kiirtani a már leírt, elsilányított kulturális élet sem. A szülő ösztönösen dalol öröklött altatókat és gyermekjátékokat a gyermekének, elő- előkerülnek a régi sportjátékok, vagy a családi életben használt szófordulatok, játékos dicsérek, megszólítások, fenyegetések, szurkolások, stb. Mivel sajnos errefelé is jellemzőek a kettészakadt családok (az apa külföldön dolgozik, vagy válás történt), gyakran a nagyszülők is részt vesznek a gyermekek nevelésében. Ez a családi forma sok hátránya mellett pozitívként hozza, hogy a gyermekek a nagyszülők értékrendjéből észrevétlenül veszik át azokat a régi értékeket, melyeket a szülők már elfelejtettek. Éppen ezek a viselkedési formák, átöröklött értékek adnak alapot arra, hogy a falusi közösségek újra alakulhassanak, viszonylag rövid időalatt megerősödhessenek, hogy a fiatalok saját vidékük kultúráját újra büszkén, ellenérzések nélkül fogadják be és tovább is örökössék. Ezek az erők mentették meg a teljesen ellehetetlenített település csoportot, mely juthatott volna az elhagyatott zalai, somogyi vidékek, vagy a megüresedett alföldi tanyavilág sorsára is. Érdekes látni, hogy a jelenlegi fiatal nemzedék önmagát „kitombolva” lassan visszanyerodik a régies, helyi emlékeken alapuló életforma felé. A családok használják a megörökölt termőföldeket, újra művelni kezdik szőlőiket, előveszik a rég porosodó leírásokat, recepteket, megkeresztelik gyermekeiket. Olyan tudáskincs rejlik az itt élő idősebb korosz-

tályban, amely elegendő ahhoz, hogy a generációk újra és újra működőképes életet építsenek belőle anélkül, hogy szükség lenne nagyobb ipari, vagy kereskedelmi létesítmények létrehozására, vagy a megszokott faluszerkezet átépítésére, megbontására. Ugyanezek az emlékek segíthetnek a megromlott közösségi viszonyok lassú helyreállításában is, bár ez nemzeti szintű társadalmi változásokat igénylő probléma.

II.2. Gazdálkodás

A mezőgazdaság szántóföldi formája, a szőlőtermesztés mellett a mai napig jellemzően jelen van a házi-kerti zöldség- és gyümölcsstermesztés és a háztáji haszonállat tartás is. Ez az életforma rengeteg értéket hordozott. Legnagyobb hozadéka a kitartás, a fizikai munkához való pozitív viszony és a külső körülményektől való függés elfogadása. A gazdálkodó ember sorsa mindig függött az időjárástól, a kártevőktől, a vadaktól, a termények piacától, vagy akár a szomszédos gazdákkal kialakult viszonytól. A gazdák a nagyobb munkákat mindig kalákában végezték, ez életben tartotta az együttműködés kultúráját. Ezeket az értékeket talán nem késő visszatámasztani. A tevékenység során rengeteg praktikum, módszer alakult ki, melyek a modern világban is megállják a helyüket. A családokban kialakult szokásrend, napirend ma is segít az élet megszervezésének terén.

A gazdálkodással kapcsolatba hozható térségben fellelhető népdalok, mondókák, szokások egy része is. A Somló térségéből rengeteg szüreti, vagy szőlő művelőnépdal került elő, ismerünk szőlőtaposó mondókákat és dalokat is. A gyermekjátékokban megjelennek a szőlőlopó, szőlő őrzőfogócskák. Hasonló emlékekkel rendelkezünk az állattartás területéről is (kanászdalok, libaőrzőjátékok, vajköpülőmondókák). A gazdálkodó élet jelentős társadalmi eseményekkel is járt, melyek megújítása új – régi szint hozhat a térség kultúrájába. Ilyenek a tavasz-köszöntő, zöldágjáró programok, az aratási, szüreti ünnepségek.

II.3. Vallási hagyományok

Régi katolikus vidék lévén a térség bővelkedik a valláshoz köthető lejegyzett hagyományokban. Bár az elmúlt évtizedek a népszokások gyakorlását megszüntették, még szinte minden fellelhető az idős emberek emlékezetében. Sajátos dallamvilággal és szöveggel maradt fenn a pásztorkodás, a regélés szokása, de ismert több húsvéti, pünkösti szokás is. Az Élő Forrás Hagymányőrző Egyesület Kiscsőszön, a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány Iszkázon igyekszik feleleveníteni ezeket a szokásokat.

A mai napig élő hagyományok rendje szerint tartják fenn a vallásos felnőttek a templomi élethez kötődő szokásokat, melyek az egyházi élet jelentős eseményei. Újra kezdenek jelentőséget kapni a védőszentekhez kötődő búcsúi ünnepek, ahol az egyházi események visszavették rangjukat a botrányos rock bálaktól. Különös szerepe van a vallásnak a települési viselkedésformák, szabályrendszerének kialakulásában, a gyermekek, fiatalok nevelésében, személyiségük fejlődésében. A falusi iskolákban a helyi papok tartanak hittan órákat, melyek természetesen vegyes megítélésűek a gyermekek körében. Vitathatatlan azonban, hogy későbbi életükben a hit és a vallás más szerepet tölt be, mint a városi gyermekekében.

II.4. Családi örökség

A tősgyökeres „bozóti” családok sajátos tudást hordoznak nemzedékről –nemzedékre. A családi eseményeknek nagy jelentősége, rendszeressége van ezen a vidéken. Az élet fordulópontjait, az iskolai eseményeket, vallási ünnepeket a család együtt tölti, ünnepli. Ezek mellett a munkák során is gyakoriak a családi összejövetelek. Jellemző alkalom a disznóvágás, szüret, egyéb jelentősebb betakarítási munkák. A családi beszélgetések sok emléket idéznek, melyek ismereteket adnak át a fiatalabbak számára. A családfa megismerése mellett a falu régi történeteire, emlékezetes eseményeire is fény derül. A történetmesélés során öröklődik az a jellegzetes tájszólás, mely ebben a formájában sehol nem volt jellemző. A fiatalok ezek mellett megörökölték a gazdálkodással, mesterségekkel foglalkozó szülők, nagyszülők hagyományos tudását, mely szerencsére sok esetben az ő életükben is tovább hasznosult. Ezt az örökséget a

gyermek és fiatalok nagy része nem használja, de a veleszületett és hozott tudás ott lapul a mélyben, előhozható, felhasználható, élővé tehető.

III. fejezet: Gyűjtések, lejegyzések, fent maradt néprajzi értékek

III.1. Békefi Antal gyűjtőmunkája a térségben

Békefi Antal (Bakonyoszlop, 1926. máj. 19. – Szombathely, 1982. szept. 27.) zeneszerző, zenepedagógus, karvezető a Bakonyban, megyénkben született. Gyermekkorában zenei légkörben nevelkedett, ez meghatározta életének céljait is. Munkásságának jelentős részét tette ki a népzenei gyűjtés, mely területileg is kötődött a szülőfalu térségéhez. Vas Megye és a Bakony volt gyűjtőmunkájának fő célpontja. Tevékenységét később kiterjesztette a határon túli magyar lakta területekre is. E tájegységek összeérkezésénél kerül el a somlói kistérség is, így biztosan állíthatjuk, hogy az általa feljegyzett dallamok és szövegek nagy része hasonló, vagy azonos formájában itt is megtalálható volt. Éppen ezek a dallamgyűjtések sejtetik velünk, hogy a mi vidékünkön elmaradt filmrögzítés táncgyűjtések eredménye mi lehetett volna. Az itt élő emberek valószínűleg épp úgy járták táncaikat, mint a Borzavár, Dudar környékén élő pásztrok, vagy a Gencsapátiban dolgozó legénycéhek tagjai. A helyi sajátosságok természetesen formálják, alakítják a motívumokat és a tánctípusokat, de következtetéseket azért tehetünk.

1966-ban jelent meg a „*Bakonyi szegényember dalai*” című kötete, majd 1977-ben a „*Bakonyi Népdalok*” című könyve. Gyűjtőmunkája során szerzett hatalmas tudását beleszötte szerzeményeibe, felhasználta tanári, tankönyvírói munkássága során. A közép-dunántúli néprajzi régió legtöbb népdalköre, citerazenekara ma is Békefi Antal örökségéből táplálkozik, szellemisége meghatározza a dalköri mozgalom szakmai irányultságát.

Különös értéket képvisel utolsó gyűjtőmunkájának eredménye, mely „*Munkaritmus, munkarigmus, munkadal*” név alatt nagyrészt ma is a szombathelyi családi lakás fiókjában pihen. 1982-ben bekövetkezett halála előtt a Hungaroton lemezvállalat segítségével igyekezett kiadni a gyűjtemény kivonatos összeállítását, de ez a terv megghiúsult. Gyermek, Ifj. Békefi Antal rendszerező munkájának és férjem, Kovács Norbert többszöri egyeztető közbenjárásának köszönhetően az anyag feldolgozása és kiadása nemrégiben ismét terítékre került, melynek kö-

szönhetően a Hagyományok Háza kiadásában 2005-ben megjelent az első nagy munkaterületet lefedő, az „Állattartás” címet viselő terjedelmes kötet. A hangzóanyagokon és lejegyzéseken az állatok háztáji tartásával, legeltetéssel, gondozással járó ritmikus zajok, zörejek, esz-közhangok, mondókák, kurjantások, és dalok szerepelnek nagy részletességgel. A kolompok, ostorok cserdülése, a kanásztülkők hívogató dallamai mellett fellelhetjük a libapásztorok hívogató hangját, vagy a tehénfejés ritmikus zaját. A társuló mondókák, játékok, dalszövegek élővé, élvezhetővé teszik a monoton, fárasztó munka élményét, bemutatják az emberi leleményességet, mely a nehéz munkafolyamatokat is könnyűvé varázsolhatta, mely egyszerűsítette a pásztorok dolgát.

A Békefi Család lakásán pihen a gyűjtemény két további fő munkaterületének anyaga. A növénytermesztés és az ipar hangjai talán az állattartásnál is nagyobb kiadási felületet igényelnének. A Somló térségére jellemző szőlőtaposónóták, szőlőkelep hangok mellett káposztataposó dalok, csépelő, kapáló mondókák gazdagítják a növénytermesztés anyagát. Az ipar jelentős részben a házi kézművesség, a kisipar hangjait mutatja be. Hallhatjuk a kovácsmester és inasa által váltva kalapált vas és üllő ritmushangját, a bognárok csárdás füttyszóra végzett abroncsfelverő kalapálását, a cölöpverők lendületadó parancsszavait, vagy a Sára Sándor által is megfilmesített vasúti krampácsolók különleges munkazaját. Ez a különleges anyag hatalmas segítséget nyújthat a táncpedagógus munkájában, hiszen a ritmust, a dalt, a szövegeket a valóságos környezetéből irányítja elénk, megmutatva azokat a hagyományos társértékeket is, amelyek nélkül a hagyományápolás nem tud hagyományéltetéssé válni.

Helyi kapcsolódású az Állattartás kötetben két egymástól független, mégis összefüggő lejegyzés. Nagyalásonban örökölte meg a csörgős bot hangját, melyet a marhapásztor a bozotos területeken használt, ahol nem lehetett az ostort megpördíteni. Ugyanezen csörgős bot jelent meg a regölés túskevári formájában, ahol ritmusképzésre használták a regösök.

III.2. Nagy László, Szécsi Margit gyűjtése

A magyar irodalom egyik legnagyobb személyisége, Nagy László (Felsőiskáz, 1925. július 17.–Budapest, 1978. január 30.) költő térségünkben, Iszkázon született. Gyermekkorát és fiatal éveinek egy részét szülőfalujában töltötte, később is gyakorta hazajárt a szülői házba. Nagy László és Szécsi Margit az 1960-as években több mint 100 iszkázi és Iszkáz környéki

népdalt, népszokást gyűjtött. Ezekből készített válogatást Vigh Rudolf és Dr. Barsi Ernő néprajzkutató.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet kezdeményezésére tizenhat évvel ezelőtt Kneifel Imre székesfehérvári népzeneész, zenetanár és a Tilinkózenekar néhány dallam, népdal kiragadásával készítette el somló-környéki összeállítását, melyre Kovács Norbert és az általa akkor vezetett Ajka-Padragkút Táncegyüttes tánckoreográfiát is készített. A koreográfia és az összeállítás két alkalommal került bemutatásra Nagy László halálának 20. évfordulóján.

A gyűjtemény az élet minden területéről hoz egy-egy szeletkét. A vajköpüléssel kapcsolatos gyermek mondókáktól a vallási ünnepkörök szokásdalain át a katonaság és a rákosi elnyomás megéneklésén keresztül a rongyos zsidó, vagy a fazékfoltozó kurjongatásáig is eljuthatunk. A gyűjtemény nem nyilvános, férjem számára Nagy András, Nagy Lászlófia, a költő-szellemi örökségének kezelője tette hozzáférhetővé. A benne szereplő anyagokból többször állítottunk össze helyi játékokat, felhasználtuk a kiscsöszai és környékbeli karácsonyi ünnepségek összeállításánál. A gyermekek oktatásában használható anyag jelentős terjedelmű ebben a gyűjtésben.

Említhetnék például egy kedves kiszámoló mondókát (2. melléklet), egy a -Somlóhoz kötődő -ugrós dalt: a „Megkapáltuk a szőlőnket...” (17. melléklet), vagy az iszkázi regösök által énekelt, Nagy Lászlóék által gyűjtött regölést. (22. melléklet). (Ebben az összeállításban éneklük jelenleg az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület tagjai):

III.3. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum, Vastag Richárd néptáncos, néprajzos gyűjtőmunkája

A veszprémi székhelyű Laczkó Dezső Múzeum munkatársa Dr. Laczkovits Emőke gyűjtőmunkája (3. melléklet) főként a térség falvaiban fellelhetőszokásokra, néprajzi emlékekre, viseletekre öltözködési kultúrára terjedt ki. Munkálkodásának köszönhető több környékbeli adatközlő, így a kiscsöszai Tóth Sándor megszólaltatása is. Tóth Sándor parasztkölteményeivel „Hősi” verseivel rendszeres vendége volt az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület kulturális programjainak. A lejegyzett szokások nagyban segíthetik a néptánc oktatói munkát.

Különösen nagy nehézséget okoz számunkra, hogy a fent ismertetett gyűjtések valójában a tánc eredeti változatait sehol nem rögzítették. Az említett módon lehet következtetni arra, hogy a „bozóti” falvakban milyen lehetett a néptánc jellege, milyen összeállításban járhatták a táncrendeket.

Vastag Richárd fiatal néptánc pedagógus az ajkai műhelyből került Litérre a Veszprém megyei táncélet egyik központjába. Főiskolai és egyetemi tanulmányai során egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a Bakony és a Balaton-felvidék fehér foltjai felé. A Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményeinek kutatása mellett új gyűjtésekbe kezdett, amelyek során az idős generáció tagjai körülírták, elmesélték a vidék táncos szokásait, jellemzőit. Munkája során eddig elő nem került filmanyagokat is feldolgozott, így igyekezett kialakítani a Bakony jellemző táncának hiteles rekonstrukcióját. Gyűjtőmunkájára és táncos bemutatójára 2014-ben Népművészet Ifjú Mestere kitüntetést kapott.

III.4. Múzeumok, tájházak, gyűjtőhelyek

A szűkebb térségünkben az elsőfejezetben leírtaknak megfelelően az elmúlt évtizedekben egyetlen működőközművelődési, közgyűjteményi szintér sem volt. A könyvtárakat nem látogatták, gyűjteményük elszegényedett, értékőrzőtevékenység nem folyt (a falvak, képviselőinek, vezetőinek erre vonatkozóigényeit tekintve nem is meglepő). A rendszerváltás után helyi értelmiségiek egyéni, vagy kisközösségi kezdeményezéseire alakult ki néhány közgyűjteményi jellegűhelyszín, bár múzeumi minősítéssel egyik sem rendelkezik.

Kispirit településen a helyi polgármester és egy időközben elhunyt lokálpatrióta igyekezetének köszönhetően alakult ki egy működésre képes kovácműhely, mely a falu központját képezőcsendes parkban, a kis templom mellett helyezkedik el. A közelmúltban Kispiriten egy szép szálláshely is épült a park környezetében, így kiválóhelyszín rendhagyónéprajzi kirándulások megvalósítására.

Egeralja településen a Szalóky Károly polihisztor-festőáltal gyűjtött helytörténeti gyűjteményt igyekezett újra látogathatóvátenni az Egeralja Jövőjéért Egyesület, illetve személyesen annak vezetői, Gadácsi Attila és Gadácsiné Ferenczy Ágnes. A református egyházközség és a helyi

önkormányzat nem támogatta ezt a kezdeményezést, így a gyűjtemény jelenleg nem látogatható, sőt a fennmaradása is veszélyben forog.

2011-ben került felavatásra az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület által létrehozott Kiscsösi Interaktív Faluház, melynek szerepe az élő néphagyomány bemutatása. Az épületben a régi értékek bemutatása mellett a hagyományos életmód, a gazdálkodás munka folyamatainak kipróbálására is lehetőség nyílik. Az egyesület rendszeresen fogad látogatói csoportokat a térség iskoláiból, óvodáiból. A gyermekek számára akár egész napos foglalkozásokat biztosít a szervezet, melynek én is aktív tagja vagyok.

III.5. Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület tevékenysége

Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület –melynek magam is tagja vagyok –évtizedes fennállása óta a magyar néphagyomány kutatását, átörökítését tekinti fő feladatának. E-célok mentén végzi tevékenységét, szervezi, bonyolítja programjait. Munkája évről-évre egyre szerteágazóbb, sokszínűbb lett, melynek eredményeként a szervezet mára az egész magyar nyelvterületen, sőt több távoli országban is ismertté vált. A szervezetnek magam is aktív tagja vagyok. A belső tagság jelenleg 25 fő körül van, olyan személyek alkotják, akik napi rendszerességgel veszik ki részüket a közös munkából. Az érintettek, pártolók köre ennél lényegesen szélesebb. A tevékenység hatóköre nemzetközi szintűnek mondható.

Képzések, táborok szervezése és bonyolítása: Rendszeresen szervezünk továbbképzéseket, amelyek során a néptánc, néphagyományokkal kapcsolatos ismeretek gyakorlati és elméleti szinten való átadását tartjuk fontosnak. Oktatásokat tartunk például pedagógusoknak, ahol népi gyermekjátékokkal, dalokkal, módszertani információkkal bővíthetik tudásukat.

A nyári időszakban szakmai táborokat bonyolítunk. Táboraink közt kiemelkedő a Táncos Tehetségek Tábor és Gyakorló Táncosok és Táncoktatók Tábor.

1.kép: Tánc tábor Kiscsőszön

Rendezvények: Szinte minden hónapban sor kerül olyan népművészeti rendezvényre, melyet egyesületünk önállóan vagy partnerségben szervez. A legkiemelkedőbbek 2013-ban: V. Somló Hangja Fesztivál, IX. Kiscsősi Pajta Fesztivál, Bakony Népművészeti Találkozó, Farsangi Disznóvágás Kiscsőszön, Regölés Kiscsőszön. A Kiscsősi Pajtafesztivál a Somló Hangja Fesztivállal karöltve nemzetközi jelentőségű, több ezer ember számára nyújt kikapcsolódási és tanulási lehetőséget.

2.kép: Mesterek bemutatója

3.kép: Hagyományőrző cigányzenei koncert a Kiscsőszi Pajtafesztiválon

Magyar-magyar kapcsolatok: Évek óta fejlesztjük „Hidak” programunkat, melyet az NCA is támogatott. Kezdetben határon túli magyar hagyományőrökkel építettünk kapcsolatokat. Később ezeket a szervezeteket meghívtuk Magyarországra és közös eseményeket, konferenciákat, előadássorozatokat szerveztünk. Jelenleg egy honlap formájában reklámozzuk tevékenységünket (www.hidakforum.hu) az itt található információk a világ bármely tájáról elérhetők. A honlap célja a távol élő magyarok megszólítása, más országokban működő magyar népművészeti szervezetekkel való kapcsolattartás. Elmélyült kapcsolatot ápolunk Kanada, Amerika, Ausztria, Szlovénia, Szlovákia, Románia, Szerbia és Németország magyar néptáncosaival. Az Országos Táncháztalálkozó keretein belül megrendeztük a Minden Magyarok Tánca című programunkat, melyre száz fölötti résztvevő érkezett a világ különböző országaiból.

Múzeum: Egyesületünk a Kiscsőszi Interaktív Falumúzeum működtetője. Berendezései, állandó- és vendégkiállításai egyaránt a magyar népi hagyományoknak megfelelően lettek kialakítva. Különlegessége, hogy a benne található kiállítási anyag nagy része a paraszti élet valóságából származik. A múzeumot a látogató nem csak megnézi, hanem használhatja is. Az istállóban valódi magyar lovak várják a gondoskodást, a ház végében található csűrben járhatják a táncot a táborozók. A múzeum utcai helyiségében kialakított módszertani iroda (szakmai ház) a néptánc oktatók, gyakorló néptáncosok számára nyújt segítséget. Az érdeklődők több

ezer audio- és videokazetta, CD-k, könyvek segítségével sajátíthatják el a népi hagyományokat, a magyar néptánc jellegzetességeit. A műhely bárki számára látogatható.

Az Interaktív Faluház kiváló lehetőséget ad arra, hogy kisiskolás kiránduló csoportok rendhagyó néprajz órát tartsanak, pedagógusok szakmai információkat szerezzenek. Az épület bázisa lehet olyan komplex programok megvalósításának is, amelyek túlmutatnak a helyi kiállítások és a helytörténeti gyűjtemény bemutatásán. A programok együttműködést eredményezhetnek a térség oktatási intézményeivel, civil szervezeteivel (szülői szervezetek, faluvédő egyesületek, Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány, Iszkázi Népfőiskola Egyesület, stb...)

4.kép: A szakmai ház

5. kép: Az Interaktív Faluház

Kisfalvak kulturális ellátása: Kistelepüléseken szervezünk népzenei műsorokat, kézműves foglalkozásokat. 2013-ban lezártuk TÁMOP 3.2.13 tehetséggondozó programunkat, melynek keretében sikerrel tanítottunk néptáncot, lovas néphagyományt hét iskolában. A folytatásban a fenntartási időszak versenyeit, alkalmi témnapjait bonyolítottuk. Az elmúlt években a térség összes településén tartottunk rendezvényt, ismeretterjesztő előadást. Szívesen hívnak minket iskolákba és óvodákba, ahol rendhagyó tanórákat, előadásokat tartunk. Külön foglalkozunk a térségben nagy létszámban élő cigány kisebbség zenei és táncos kultúrájával. E munkánkban segítségünkre van a Fláre Beás cigányzenekar.

Alapfokú művészetoktatás: 2014 szeptemberétől elindult az Élő Forrás Alapfokú Művészeti iskola, melynek célja, hogy a térség kistelepülései, hátrányos helyzetű falvakban és kisvárosokban rendszeres, tantervi formában tanítsa a magyar néphagyományt a gyerekeknek. Az iskola magasan képzett, jó szellemiséget képviselő pedagógusokkal bővült, akikre támaszkodhatunk egyéb szakmai rendezvényeinken is.

Szabó Rubinka Anna Magyar Táncművészeti Főiskola Táncművész alapképzési szak végzett táncművésze 2012

Linczenbold Maximilián Magyar Táncművészeti Főiskola Táncművész alapképzési szak végzett táncművésze 2012

Török Sándor Igazgató Néptáncpedagógus Magyar Táncművészeti Főiskola végzett néptáncpedagógusa 2002

Az Egyesület munkásságának legnagyobb hozadéka, hogy olyan programokat indított el a kistalvas térségben, amelyek mások számára is példát adnak, hasonló programokat generálnak az egyesülettől függetlenül is. Erősödnek a közösségek, a kulturális eseményeken egyre többször alapoznak a helyi művészeti csoportok tudására, szaporodtak az ilyen találkozók, együttlétek, tudásátadások.

IV. fejezet: Művészetoktatás a térségben

IV.1. A művészet oktatás elindítása

A kétezres évek elején Az Ajka térségében működő néptánc élet határozta meg a néptánc színvonalát és irányultságát a Somlókörnyékén is. A szakmailag kiemelkedő Ajka-Padragkút Táncegyüttesben nevelkedett fiatalok igyekeztek kielégíteni a falvakban egyre növekvő néptánc tanítási igényt. Ezek a szervezetek még csak szakkör szerűen működtek, de elindították azt a mozgalmat, amely megalapozta az első szakirányú művészeti alapiskola létrehozását. Az Ajka-Padragkúton működő, független egyesület, az Apte Művészeti Egyesület – Néptáncosok Baráti Köre saját fenntartásában elindította az Apte Alapfokú Művészetoktatási Intézményt. Az iskola néhány év alatt szép fejlődésen ment át, tanulói létszáma megközelítette a háromszáz főt.

Ajka városa mellett a térség kistelepülésein zajlott a néptánc tanítás, a színvonal országosan elismert volt, emellett Veszprém Megye legsikeresebb szakmai műhelye alakult ki. A város politikai csatározásainak az önálló intézmény is áldozatául esett, hiszen magas bérleti díjakat kellett volna az oktatási helyszínéért fizetni. Az iskola Magyarpolány településsel szerződve önkormányzati fenntartásúvá vált. Magyarpolány gyönyörű környezeti, települési adottságai jó háttérrel biztosítottak a néptánc tanításához. Az együttműködés kezdetén a néptánc tagozat

önálló belső irányítással, létszámát megtartva működött. A néptánc pedagógusok száma öt fő volt. Magyarpolány támogatásokkal segítette a szakmai kiteljesedést, szívesen fogadta a rendezvényeket, igyekezett a kiemelkedő csoportoknak bemutatkozási lehetőségeket biztosítani. Mindezeknek köszönhetően sok volt a közösségi esemény, szakmai utazás, kirándulás, fellépés, ami külön élményeket nyújtott a gyerekeknek. Magyarpolányban, Ajkán, Kertán, Csöglén, Sümegprágán, Halimbán, Káptalanfán, Sümegen, Kislődön, Somlóvásárhelyen, Tüskeváron, Somlószőlősben voltak kihelyezett tagozatok.

Az összevont intézmény utolsó két évében a néptánc háttérbe került. A KLIK- rendszerű működés két esztendeje további minőségi lerombolódást eredményezett. A tanórán kívüli szakmai tevékenységre, tehetséggondozásra, közösségi eseményekre nincs igény, szándék a fenntartó részéről, így kizárólag a pedagógusi igyekezet adhat némi segítséget ezekhez a kiegészítő tevékenységekhez. Jelenleg az eredeti létszám felét teszi ki a néptáncos tanuló, az intézmény a pedagógusait elveszítette, egy fő állású (a szakdolgozat írója a végzettség megszerzésére vonatkozó határidős szerződéssel) és egy részmunkaidős néptánc tanárt foglalkoztat.

Év	Meglévő tanuló létszám (csak néptáncosok)	Létszám növekedés új beiratkozással (csak néptáncosok)	Létszám csökkenés (elmaradó, kiiratkozó gyerekek)	Összesen (csak néptáncosok)
2003-04 Apte Alapfokú Művészetoktatási Intézmény		170 fő		170 fő
2004-05 Apte Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	170 fő	25 fő	4 fő	191 fő

2005-06 Apte Alapfokú Mű- vészetoktatási In- tégmény	191 fő	32 fő	13 fő	210 fő
2006-07 Apte Alapfokú Mű- vészetoktatási In- tégmény	210 fő	66 fő	11 fő	265 fő
2007-08 Apte Alapfokú Mű- vészetoktatási In- tégmény	265 fő	28 fő	16 fő	277 fő
2008-09 Magyarpolányi Alapfokú Művé- szetoktatási Intég- mény	277 fő	42 fő	20 fő	299 fő
2009-10 Magyarpolányi Alapfokú Művé- szetoktatási Intég- mény	299 fő	14 fő	17 fő	296 fő

2010-11 Magyarpolányi Alapfokú Művé- szetoktatási Intéz- mény	296 fő	5 fő	44fő	257 fő
2011-12 Magyarpolányi Alapfokú Művé- szetoktatási Intéz- mény	257 fő	8 fő	32 fő	233 fő
2012-13 Magyarpolányi Alapfokú Művé- szetoktatási Intéz- mény	233 fő	11 fő	18 fő	226 fő
2013-14 Magyarpolányi Alapfokú Művésze- ti Iskola	226 fő	8 fő	62 fő	172 fő
2014-15 Magyarpolányi Alapfokú Művésze- ti Iskola	172 fő	19 fő	...	....

Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Közgyűlése a fent leírt negatív változások okán elhatározta, hogy devecseri székhellyel új egyesületi fenntartású intézményt alapít, melynek

célja hasonló az előző iskoláéhoz. Az Élő Forrás Alapfokú Művészeti Iskola 2014. szeptember 1-jén megkezdte a néptánc tanítást Devecserben, Somlóvásárhelyen, Sümegen, Gógánfán, Csabrendeken, Bobán és Noszlopon. A KLIK fenntartásában működő magyarpolányi iskola továbbra is oktat Ajkán, Úrkúton, Kertán, Tüskeváron és Csöglén. A két intézmény párhuzamos működése a térség összes általános iskoláját érinti (kivétel Káptalanfa, ahol jövőre szeretne tagozatot indítani az Élő Forrás Alapfokú Művészeti Iskola), így a működés jelenleg a céloknak megfelelő.

Interjú Kovács Norberttel, az alapítószervezet elnökével:

- *Milyenek az új intézményalapítással kapcsolatos tapasztalataid?*
„Úgy gondolom, hogy a jelen szabályozási rendszerben mi vagyunk a régióban az egyetlen hiteles forrás iskolaalapítás ügyben, hiszen évek óta nem alapítottak új iskolát. Tekintettel arra, hogy másodjára járom végig az alapítás útvesztőit, azt mondhatom, hogy a szabályozás, de legfőképpen a hatósági hozzáállás jelentősen javult az alapító/fenntartó szempontjából. A törvényi előírásokban nem volt lényeges könnyítés, óriási különbség van azonban a közigazgatási szervek, szakhatósági emberek hozzáállásában. Rengeteg segítséget kaptunk a Kormányhivatal, a MÁK, a Járási Hivatal és nem utolsósorban a KLIK illetékes irodavezetőitől, érintett intézményvezetőktől. Ügyeinkkel mindig mindenütt nyitott kapukra találtunk, az ügyintézés gyors volt és rugalmas. A két lépcsős engedélyezési eljárás (1. nyilvántartásba vétel, 2. működési engedély kiadása), megkönnyíti a szakmai előkészítés folyamatát, időt ad a különböző feladattípusok elkülönített elvégzésére, egyben előre irányt mutat a szakmai működtetés jövőbeni lehetőségeivel, feladataival kapcsolatban.”
- *Mit gondolsz, mi a jövője az alapítványi iskoláknak az oktatás jelenlegi helyzetének tükrében?*

„A "magániskola" intézménye jellemzően a művészetek csoportos formáinak - kiemelten a tánc különböző irányzatait - művészeti iskolákba szerveződőse idején alakult ki jelenlegi méreteiben. Az előző évtized jellemzően a tapasztalatszerzés és - sajnos olykor - a normatíva vadászat időszak volt. A rendszerváltás után háttér nélkül maradt kulturális szervezetek közül sokan menekültek ebbe az irányba, így fenntartva a helyi szempontból nagyon nagy súlyt és értéket képviselő társadalmi szervezeteket. Emellett néhány élelmes üzletember is igyekezett kihasználni az alanyi jogon járó normatív támogatás előnyeit. Az elmúlt néhány évben bekövetkezett szabályozás megtisztította a mezőnyt. Megmaradtak a szakmát valóban magas szinten képviselő, elhivatottságból létrejött intézmények, amelyek gyakran a legelhagyatottabb térségekben végzik lélekmentő tevékenységüket. Olyan helyeken, ahol az állami intéz-

ményrendszer soha nem valósította volna meg ugyanezt. Véleményem szerint a nagyobb településeken működő magániskolák is kitűnően működnek. Jellemzően ezek az intézmények szervezik, irányítják és vezetik a művészet oktatás szakmai versenyeit, rendezvényeit. Úgy gondolom tehát, hogy a megmaradt alapítványi, egyesületi, magániskolák jelentős súlyt képviselnek a közoktatás rendszerében. Vállalt feladataikat az átlagosnál magasabb színvonalon végzik el, így létjogosultságuk megkérdőjelezhetetlen. Feladatuk lehet, hogy az állami fenntartásban működő intézményekkel karöltve, munkájukat segítve, kiegészítve olyan feladatköröket, területeket vigyenek el a vállukon, amelyeket az állami iskolák nem tudnak megfelelően lefedni. A fenntartó és az intézmény egyetlen közös cél mentén tevékenykedik. Szoros és közvetlen kapcsolatuk lehetővé teszi, hogy az állami rendszernél lényegesen rugalmasabban reagáljanak a lehetőségekre, változásokra (pályázatok kiaknázása, programok, szakmai rendezvények megvalósítása). Tekintettel arra, hogy a szakmai célrendszer viszonylag szűk, több lehetőség nyílik a tehetségek egyéni gondozására, a hátrányos csoportok kiemelt kezelésére, stb. További nagy előny a széles körű, akár nemzetközi szintű szakmai és társadalmi kapcsolatrendszer.

Úgy gondolom tehát, hogy az állam számára sok lehetőséget takar a "magániskolák" intézményének felkarolása, segítése. Természetesen a megfelelő együttműködés és szabályozás mellett.”

IV.2. A néptánc, mint az egyetlen (?) fenntartható iskolai közösségi lehetőség

Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület tagjaként régóta foglalkozom alkalmi néptánc oktatással. Fiatalon kaptam lehetőséget az Apte Táncegylet próbáit és utánpótlás csoportjainak szakköreit irányítani. Ezt követően a magyarpolányi iskola támogatta Táncművészeti Főiskolára való beiratkozásomat, egyben megbízott több falusi osztály oktatásával. Tapasztalatom szerint minden intézmény körül megjelennek a különböző közösségi formákban működtetett szakkörök, klubok, „kulturális vállalkozók”, akik igyekeznek a saját műfajuk számára a lehető legtöbb gyermeket megszerezni. Sok helyütt találhatunk aerobik, hip-hop, show dance, rock and roll, zumba és hastánc szakköröket. Ezek természetesen messze nem a néptánc oktatás díjtételeit alkalmazzák a tanítási díjak megállapításánál és az oktatók képzettsége, képessége is erősen megkérdőjelezhető. A divat azonban nagy erőt képvisel, így ezek a csoportok a néptánc legnagyobb konkurenciái. Azt is tapasztalom azonban, hogy ezekben a csoportokban

nagy a belső cserélődés és szinte biztos, hogy az iskolát követő években minden tag végleg elfelejti, amit a szakkörök keretében tanult.

A néptáncosok általában egyre erősödő közösséget alkotnak, melyből a továbbtanulás, vagy a nagy korosztályi különbség szakítja ki a nagyobbakat. Néhány éven belül a fiatalok nagy része valamilyen formában bizonyíthatóan visszatér a népművészethez, városi együttesekben folytatja a táncot, vagy egyszerűen csak igyekszik részt venni az ilyen közösségek programjaiban, táncházakban. A falvakban maradó fiatalok aktív közösségi életet élnek, rájuk alapozható a helyi kulturális csoportok működése. A néptánc tehát egy fenntartható, megőrizhető tudást jelent, mely programozza az élethez, a kultúrához való viszonyulásunkat, alapot adhat a kistélepülések társadalmi életének fejlődéséhez.

IV.3. Községek, iskolai csoportok szervezése, fenntartása

Az intézmények tanári kara, vezetői partnerek, segítőkészek a néptánc köré szervezett csoportjaink működtetésében. Mivel a tanári kar nem rendelkezik szakmai ismeretekkel, szívesen fogadják a partner intézmények megkeresését. Táncos osztályinkat pozitív élményszerzés útján szervezzük. Minden tanév zárásakor és új tanév kezdetekor táncházat, néptánc bemutatót tartunk az iskolák teljes tanulói közössége számára. Az általában egy óra időtartamú foglalkozáson szinte minden tanulót sikerül arról meggyőzni, hogy a néptánc és a népzene művelése elfogadható, sőt becsülendő tevékenységi forma. Ez természetesen nem hozza magával a gyermekek tömeges beiratkozását, de megelőzi, hogy a csoportokat alkotógyerekeket társaik székálják a néptánc miatt. A hangulatos táncházak mindig eredményeznek néhány új beiratkozót, így megmaradhat a felmenő rendszerű, fejlődésen alapuló oktatás. Tekintettel arra, hogy a működőképes közösségi formák az általam érintett falvakban ritkák, viszonylag könnyű a néptáncos csoportokat az iskolai feladatokon kívül is szervezni, éltetni. A legsikeresebbek kertai és csöglei csoportjaim, akik megérttek arra is, hogy előadások formájában mutassák be a megismert táncokat. A térség települései „kiéhezve” kapkodnak kis csoportjaink után, akik a térség kultúráját képviselve mutatkozhatnak be a vallási, vagy nemzeti ünnepeken, falunapokon, évfordulókon. Ezek az új feladatok aktivizálják a szülői kört is, hiszen gyakori egyeztetést, szervezést igényelnek. Gyakran maguk a szülők szervezik meg az előadásokra való utazást, szállítást, emellett természetesen megnézik gyermekeik műsorát. Ezzel lényeg-

gesen kiszélesedik a közösség, új lehetőségeket megnyitva az együttműködések, belső fejlődés terén. A fenntartható közösség alapja a helyi emberek akarata, így munkánkban a szülők és a pedagógusok együttműködése kiemelten fontos.

IV.4. A tanulónak a közösséghez és a rendszeres oktatási formához való viszonyulása az értelmi színvonal tükrében

„Bozóti” tanítványaim nagy része a hátrányos helyzetűek köréből kerül ki. Olyan gyermekek is részt vesznek az óráimon, akik a kötelező általános iskolai oktatás keretében is a nehezen kezelhetőek körébe tartoznak. Többen „hagyományosan” hozzák magukkal a kötelezettségek megtagadását, semmibe vételét. Néhányuknál előfordul, hogy egyszerűen iskolába sem mennek. Mások családi nehézségek, gyakori betegségek, vagy pénztelenség okán maradnak ki gyakran a közösség életéből. Ilyen környezetben a tanítás mellett külön feladatot jelent a gyermekek megtartása, a rendszeres óralátogatás elérése. Minden gyermek a saját családi viszonyainak és értelmi szintjének megfelelően kezelendő. Az okosabbak példamutatóan igyekeznek segíteni a „Tanár néni” munkáját. Általában kifejezetten terhelhetőek, órai munkájuk a vártnál is többet mutat, emellett igyekeznek irányítani, nevelni társaikat. Ez az igyekezet gyakran ellentétes hatást érhet el, hiszen a strébernek tűnő gyermek társai szemében negatív képet alakíthat ki önmagáról. A pedagógus felelőssége tehát, hogy ne használja ki túlságosan az igyekvő gyermekek segítő szándékát és ne adjon lehetőséget arra, hogy ezek a gyerekek irányító, feladatadó szerepben léphessenek fel a többiek előtt. Meg kell tehát maradni a példamutató tanítvány fogalmi keretében.

Nagyobb feladat a nehezen kezelhető, viselkedészavaros gyermekek kezelése. Mivel a néptáncórák tevékenységi formája gyökeresen ellentétes az iskolai tanórákéval (itt ugrálni kell, hangosan kurjongatni és énekelni, vidámkodni), a gyerekek szinte kivétel nélkül túlzásokba esnek. Néhányan a durvaság, vagy a pedagógussal szembeni teljes tiszteletlenség határát is érintik. Teszik ezt úgy, hogy Ők egyáltalán nincsenek tudatában a viselkedésük gyökerének, eredményének. Fiatal táncoktatóként szinte teljesíthetetlen feladatokkal szembesítenek ezek a gyerekek. Egy személyben kell megpróbálni a családi hiányosságokat, az értelmi lemaradást és az esetleg öröklött viselkedési problémákat kezelni. Mivel minden gyermek érték, csak a legutolsó megoldás lehet a közösségből való eltávolítás. Hosszabb időtartamú kitartó munka

után a problémás gyerekek nagy része képes alkalmazkodni a csoport belső életéhez és kisebb-nagyobb kilengésekkel teljes értékű taggá válni. Felső tagozatban sajnos újra előtérbe kerülhetnek ezek a problémák, hiszen a gyermek a családi környezetben tapasztalt viselkedésmintákat tágabb időtartamban gyakorolja, mint az iskolai közösségét, ráadásul itt már kialakulóban van személyisége is. Gyakran előfordul, hogy a családi hátrányokat oktató-nevelő munkával kell kompenzálni a pedagógusnak. Ez szinte elkerülhetetlen. Ha a negatív viselkedés társul az alacsony intelligencia szinttel, akkor a közösség szinte magától taszítja ki az ilyen tagot. Nagy eredménynek tekintem azt is, hogy az így elmaradozó diákjaim mégis tisztelettel tekintenek a néptáncsoport tagjaira, egykori oktatójukra, gyakran büszkén említik, hogy maguk is néptáncosok voltak. Az évek során azt tapasztaltam, hogy a csoportok 50-60%-a kitartó, biztos magot alkot, így jó alapot biztosít a közösség évről-évre történő megújításának.

A foglalkozások rendszerességének megtartása, az állandó óralátogatás elérése újabb feladatot jelenthet. A gyerekek és szüleik, de gyakran a pedagógusok is úgy tekintik, hogy a néptánc „szakkör” eltérő, alacsonyabb súllyal bír a többi tanórához képest. A jelentéktelen családi események (bevásárlás, nagymama látogatás), iskolai programok (klubdélután, kirándulás) gyakran kerülnek a néptánc óra időpontjára. Külön tanári feladat tehát a szülők és a pedagógus társak meggyőzése arról, hogy a néptánc óra nem lóghat ki az iskolai kötelezettségek közül. A gyermekek szüleik, pedagógusaik laza hozzáállását érezve elkezdhetnek hasonlóan viszonyulni a foglalkozásokon való részvételi kötelezettség ügyéhez. Ebben az esetben tehát nem a tanítvány meggyőzése az első feladat, le kell futni a képzeletbeli tiszteletköröket a tanári kar és a szülők körében. Amennyiben a közösség becsüli, rangosnak tekinti az adott településen a néptánc ügyét, úgy az óralátogatással sem lesznek problémák.

V. fejezet: Szakmai feladatok, pedagógiai munka, tehetséggondozás

V.1. A helyi gyűjtések felhasználása az oktatásban, tovább örökítés lehetősége

A Magyarpolányi Alapfokú Művészeti Iskola és az Élő Forrás Alapfokú Művészeti Iskola egyaránt szerepelteti a helyi tantervében a térségben gyűjtött hagyományok tanítását. Az elő-

zókban már említett gyűjtések anyaga természetesen nem használható teljes egészében (a Nagy László gyűjtések egy része kifejezetten felnőtteknek szóló szövegeket tartalmaz).

Békefi Antal Bakonyi Népdalok című kiadványa lehetőséget ad a tananyagban szereplő dunántúli hagyomány népdalos területének felhasználásához. A Bakony pásztorvilágához és a gazdálkodási formákhoz köthető a dalok nagy része, amelyek csárdás, vagy ugrós táncokhoz valók. Természetesen megjelennek az emberélet jelenségeihez köthető dallamok is, mint pl. a szerelemről szóló nóták, vagy a vallási eredetű dalok. A térségünk közel fekszik Vas megyéhez is, így a vasi népdalgyűjtések szintén jó alapot adhatnak munkánkhoz.

Mint például egy csárdás dal Békefi Antal gyűjtéseiből... (4. melléklet)

Nagy László és Szécsi Margit gyűjtőmunkájának számomra legérdekesebb részei a vallási ünnepekhez kapcsolódó dalok, szokások és a gyermekjátékok, mondókák anyaga. A dolgozatban már említett (2. melléklet) kiszámoló mondókát rendszeresen használjuk a játékok szereplőinek kiválasztásakor, vagy a táncpárok összeállításakor. Szép változatában maradt fenn a „Gyertek haza ludaim” játék, a „Most viszik, most viszik Dani Kárt-né lányát” játék, a „Csip-csip-csóka” mondóka. Nagyobb gyerekeknél vidám csúfolkodóként használható egy iszkázi nóta, melyet Jakab Mihályné Mátis Gizella énekelt. (5. melléklet)

A gyűjtemény karácsonyi szokásaiból táplálkoznak a téli ünnepkörben rendezett programjaink. A regölést Csöglén és Kertán is megtanultuk, előadtuk az iskolai ünnepségeken, a falvak karácsonyi eseményein. Nagy Lászlóék gyűjtéseiből korosztálynak megfelelő bontásban állítottam fel a tanítandó anyagokat, melyet beleszövök a csoportok oktatásába. Az anyagok egy része a tanórán kívüli eseményekben, előadásokban is előkerül, remélhetőleg hosszú időre elraktározódik a tanítványok emlékeiben. Figyelembe veszem a szövegek értelmezésének korosztályi lehetőségeit és a dalok, játékok használhatóságát, tempóját, ritmusát. Nagy László gyűjtésiből korosztály szerinti taníthatóság szempontjából válogatva.

Előképző, 1-2. évfolyam:

Mondókák, kiszámolók, gyerekjátékok:

Most viszik, most viszik... (6. melléklet)

Csip-csip-csóka...(7. melléklet)

Cikim cakim jojob rákim...(2. melléklet)

Lánc, lánc, ösztörlánc...(8. melléklet)

Gyertek haza ludaim...(9.- 10. mellékletek)

Gólya viszi a fiát...

Megy a kosár...

3-4. évfolyam:

Csárdások, ugrósok, munkanóták, szőlős nóták:

Édesanyám, a kendőm...(11. melléklet)

Savanyónak, savanyónak tizenkét szél gatyája...(12. melléklet)

Kertünk alatt régen ordít a szamár...(Béla bojtár nótája) (13. melléklet)

Mikor juhász gyerek lettem...(14. melléklet)

Szomszédasszony azt mondta...(15. melléklet)

Megkapáltuk a szőlőnket...(16. melléklet)

Egy szem kökény, két szem kökény...(17. melléklet)

Három akó borom van...(18. melléklet)

5-6. évfolyam:

Néphagyományok, szokások, munkaszokások, kurjantások:

Hajcs ki asszony disznókat...

Rongyos zsidó

Pásztorolás (19. 20. 21. melléklet)

Regölés (22. melléklet)

Balázsolás

Csillagjárás

V.2. A játék, mint a hagyományőrzésre, szabálykövetésre, közösségi nevelésre való eszköz

Nagy Lászlónak és Szécsi Margitnak köszönhetően, ha már táncot nem gyűjtöttek ezen a vidéken, legalább a játéktárba nyerhetünk valamelyest betekintést. Rendszeresen használom ezeket a gyűjtéseket az óráimon. Óriási jelentőséggel bírnak a gyermekek életében. Nagyon fontosnak tartom, a virtuális kommunikáció és játékok idejében, hogy itt valóságos társakkal és tárgyakkal játszhatnak.

Kis létszámú, falusi iskolákról lévén szó, a csoport összetétele vegyes. Tehát a játéknak olyannak kell lennie, amely minden korosztályt megelégedéssel tölt el. Ez teljesen változó csoportonként. Csöglén például megfigyeltem, hogy szívesebben játszanak körjátékot, énekléssel, (melléklet) párválasztással, mint Kertán. (Ez erősen visszautal az óvodai nevelésre.) A kertai csoportban sikeresebbek a dallam nélküli, szöveges, mozgásos játékok. A célt így is el lehet érni. A játékok funkciójukat így is betöltik a közösség, a csoport életében, hiszen:

- Szabálykövetésre nevel
- hagyományőrzésre nevel
- viselkedésformákat sajátíthat el
- közösségi életre nevel
- többiekkel való kommunikációt, magabiztosságot erősíti
- kreativitást fejleszt
- mozgást javít
- testtartást fejleszt
- egyensúlyérzékét fejleszt
- térérzékét fejleszt
- ritmusérzékét fejleszt
- bizonyos szinten már improvizációs készséget fejleszt
- individuum kibontakozása

Pedagógiai szempontból is fontos eszköz a játék. Míg egy nagyobb városban működő csoport életében a játék már nem bír akkora jelentőséggel, a falusi, zártabb közösségeknél még megbúvik a népi játékokra való igény.

V.3. Tehetség

Renzulli féle tehetség teória:

- átlag feletti általános képességek,
- átlagot meghaladó speciális képességek,
- kreativitás,
- feladat iránti elkötelezettség.

Tehetségesnek azok tekinthetők, akik kiváló adottságaik alapján – a négy fenti összetevő ötvözeteként - magas szintű teljesítményre képesek az élet bármely tevékenységi területén.

Az iskolának, a pedagógusnak kiemelt szerepe és felelőssége van a tehetségek felkutatásában és kibontakoztatásában. A képesség és a teljesítmény két különböző dolog, gyakori az alulteljesítő tehetséges gyerek...

V.4. Tehetséggondozás

A tehetséggondozás alapja, hogy megállapítsuk, van-e kiemelkedő tehetség a tanítványaink között. Gyakorló táncosként és oktatóként azt állíthatom, hogy minden tanítványban rejlik valamilyen tulajdonság, melyet a tánctanítás folyamán meg lehet világítani, melyre épülhet a pedagógiai munka. Néhány ilyen pozitív tulajdonság:

- Jó alkati adottságok
- Jó ritmusérzék
- Stílusérzék
- Ruganyosság, laza izomzat
- Utánzási képesség
- Gyors tanulás képessége
- Alaposság
- Koncentráló képesség
- Tánchoz illő viselkedés

- Igyekezet, törekvés
- Érdeklődő hozzáállás

Tehetségként arra a gyermekekre tekintek, akiben több ilyen tulajdonság is jelen van. A tehetséggondozás lényege számomra, hogy a felismerhető tulajdonságokra alapozva fejlesztem a tanítványomat. Mindeközben figyelmet fordítok arra, hogy a pozitív tulajdonságokkal általában társuló negatívumokat is kezeljem (túlzó viselkedésformák, dicsérettel járó elbizakodottság, kezelhetetlen aktivitás, stb...) Nagyon fontos, hogy a tehetséges gyermek a csoport szintjén maradjon, ne kerüljön kiemelésre, de tudását húzó erőként használjuk a közösségben.

Cigány gyerekek született tehetségek... „

„Egy igazi cigány nem képes meglenni az ének, a zene, a tánc nélkül. ... Sokan úgy vélik, hogy a cigányok zene iránti fogékonysága és tehetsége a távoli múltból .eredeztethető”(Kardos Katalin) Tehát genetikailag kódolva van a jobb ritmusérzék, a zene és tánc iránti fogékonyság. Ha ez társul a tánc, a mester tiszteletével és kitartással, komoly sikereket érhetünk el. Tanítványom, Orsós Gergő különdíjas szólótáncos.

Kiemelkedő gyerekek aránya

Bozóti csoportjaimban a kiemelkedő tehetségű gyerekek aránya alacsonyabb az ajkai csoportokban jellemzőnél. Ennek oka főleg a műveltségbeli különbségben rejlik. A tehetség megmutatkozásához és kibontakozásához is szükség van műveltségre, alapintelligenciára. Az ajkai Apetka ifjúsági csoportomból évente 4-6 gyermek jelentkezik a megye Bakony Virága versenyére, általában 1-3 díjazottal büszkélkedhetünk.

Kertáról 2 gyermeket, Csögléről 1 gyermeket tudtam megfelelő színvonalon felkészíteni.

Órai tehetséggondozás

Ez a feladat csak akkor lehet sikeres, ha a tehetségek fejlesztése az egész csoportra kihat. Egy-egy kisebb egyéni feladat, szólótánc példának állítja az ügyes gyereket, de figyelni kell arra, hogy a többiek ne érezzék háttérbe szorítva magukat. Az órákon tehát általában közös fejlesztő feladatokat végzünk, úgy, hogy a tehetségeket kérjük meg a feladat bemutatására. A

tanév második felében összeállított tánc etűdökben rövid szólókkal jutalmazom az igyekeztüket.

Ritmusérzék fejlesztése órakezdő ritmusjátékokkal, játékos versenyekkel:

1.) A gyermekek körben járnak, körülbelül 120-as tempóban együtt tapsoljuk a járással azonos tempót. Második feladatként 8 taps, 8 üres járás váltakozása következik. Ezt követően a gyermekek hátrafelé adva a stafétát egyenként tapsolnak 8-at, nyolcat, majd felezzük a mennyiségeket, így a végén mindenki csak egy negyedre tapsol.

2.) Körben állunk középre fordulva. Mindenki egy „tá-t” tapsol, egymásnak adva a stafétát. Az irányt és a kezdő tapsolót én határozom meg. A gyerekek szabadon fordíthatják az irányt, a váltást az jelzi, ha valaki „ti-ti-t” tapsol. A ritmusból való kibillenés, vagy a tapsolás eltévesztése kieséssel jár. A játékot többször ismételtethetjük.

3.) Két – három – négy csoportban két ütemnyi ritmusokat tapsolunk felváltva (pl. 1 csop.: tá-tá-tá-tá, ti-ti-tá, ti-ti-tá, 2 csop.: ti-ti-tá, ti-ti-tá, tá-tá-tá-tá, 3. csop.: tá-ti-ti, tá-ti-ti, ti-ti-tá, ti-ti-tá) A feladatot külön- külön és közösen is eltapsoljuk, átadjuk egymásnak. Mindezek után egyéni feladatként határozom meg, hogy a gyerekek a másikkal szemben állva, lánc szerűen adjanak tovább valamilyen két ütemnyi ritmust.. Az átadásra nem visszatapsolással, hanem módosítással kell reagálni.

Ritmus a táncban

A tehetséges gyermek számára könnyen elmagyarázható, hogy a táncolt motívumok minden mozdulata fontos. Gyakori hiányosság a befejező mozdulatok (pl. csárdás záró lépése) nem kapnak kellő figyelmet, hiszen a táncos a motívum fő elemére figyel (csárdás oldalra kilépő mozdulata). Érdekes tánc közben tapssal hangsúlyozni a záró mozdulatot és figyelni, hogy a láb mozgása megegyezzen a tapsolással.

Tartás javítása

A bemelegítésben használható ülő gyakorlatokat legalább havonta egy alkalommal előveszszük. A gyerekek a feszes tartást és a görnyedt, ellazult állapotot váltakozva használják. A talpakat egymáshoz illesztve, a lábfőket megfogva előre húzzák a testüket, miközben a fejet feszesen felemelik, majd ebből visszaegyenésítik a testet. Ezt a gyakorlatot ellentétesen is

használjuk. A gerincet kiegyenesítve, a vállakat leeresztve a karokat a fejhez közel felfelé nyújtjuk, rövid ideig megpróbáljuk megtartani a helyzetet, majd felfelé kapaszkodó mozdulatokat végzünk. Ezt követően ellazítjuk a testünket. Ezt többször ismétljük a hátizmok erősítésére.

Tartásjavító gyakorlatként használom a fejre tett könyv, később üveg egyensúlyozását. A gyerekek egyszerű sétával, majd egyes csárdással (diagonálban haladva), tartják az eszközt a fejükön. Az ügyesebbek ti-ti-tá ritmusban cifrázhatnak.

A fiúk rendszeresen használnak botot, így használhatom a tartásjavítás eszközeként is. A botot a lapockáknál vízszintesen, a karokat felülről rákulcsolva tartjuk, így gyakoroljuk az ugrós motívumait.

Végtagok használata, funkciói

Érdeemes külön figyelmet fordítani a karok, kézfejek, lábfők, fej táncbéli használatára, tartására, mozgatására. A felfelé feszített lábfő tipikus probléma. A gyakorlatban hegyezőket, sarkazókat és egyszerű lábköröket használunk hol felfelé, hol lefelé feszített állású lábfővel, így a gyermek tudatosan használja a lábfejét., megtanulja megfelelően körözni az alsó lábszárát. A hegyezőknél és sarkazóknál kitérünk az előkészítés irányára is, így próbáljuk hátra emelt és előre emelt előkészítéssel is.

A kamaszodó gyermek számára nagy feladat a megnyúlt karok megfelelő használata a táncban. Számomra a kosárvívó gyakorlat vált be igazán. A gyermekek egy üres fás kosarat használnak, mely kis súlyával könnyen fejmagasságba emelhető. A kosár szélessége megfelel a szépen tartott kéz szélességének. Tánc közben a kosarat tartják maguk előtt, kissé a fejmagasság fölött. Ha fárad a kar, átadhatják másnak a kosarat. Versenyszerűen is próbálhatjuk. A kosár tartását időtartamra mérjük, az nyer, aki a legtovább bírja szépen tartani. A karokat a táncolásban ezután a kosártartás formájában kell fent tartani.

A kar merev tartását igyekszünk tapsos feladatokkal lazítani. Tánc közben ütem elejére illesztett tá-tá, vagy ti-ti-tá tapsokat használunk. A tapsolásokat ezt követően szabadon kérjük beleilleszteni a táncba.

Figyelmet kell fordítani a fej és a vállak tartására. Tipikus jelenség, hogy a gyengébb izomzatú, a táncolásban „erőlködő” gyermek a vállait felhúzva, fejét előre szegve ellensúlyozza a terhelést. Külön figyelmet kell fordítani a fej tartására (már említett tartásjavító gyakorlatok)

és a vállak leeresztett helyzetére. Ezt gyakori figyelmeztetéssel és tükör előtt mozgással oldom meg.

Improvizációs képesség javítása

Ezen a téren a leginkább bevált módszer a motívumok szabadon táncolásának kérése már két motívum ismereténél is. A tanítást figuracsoportok megismerésén keresztül végzem. Egy tánc típusból 4-5 motívumot tanítok. Ezeket csoportosan átgyakoroljuk, majd megpróbáljuk típusokra bontani. (pl. lengetős csoport - szökellős csoport, vagy tá-tá ritmusúak – ti-ti-tá ritmusúak) A gyakorlást egyszerűsítendő először csak az egyes csoportokból kell improvizálniuk, majd ha ez már biztonsággal megy, keverhetik a csoportokat. Magasabb fokozata az improvizációnak a páros változat. A fiúgyermek párt választ és vele folytatja a szabad táncolást. A feladat szerint el kell érniük, hogy a fiú irányítása alapján a lány érezze, ha a figuracsoportok között váltás történik, ilyenkor követnie kell a fiút. Ha ez már sikerül, akkor lehetősége van szabadon eldönteni a táncolt motívumot, de az a feladata, hogy harmonizáljon a mozgása a fiúéval. Időnként megpróbáljuk a fordított irányítást is, ilyenkor a lányok örömmel használják ki a kivételes helyzetüket, rövid ideig ők irányíthatják a táncot. Leány pároknál változtatjuk az irányító személyét. Ezeket a gyakorlatokat főleg ugróssal végezzük. A csárdás improvizációja ennél a korosztálynál lényegesen nehezebb feladat. A gyakorlást hasonló módon, gyakori párváltással, kevés motívum használatával végezzük.

Kölcsönös táncelemzés

Bevált módszer egymás táncának megtekintése és annak közös elemzése. A gyermekek feladata, hogy a pozitívumokat és a negatívumokat is vizsgálják és megpróbálják egymást úgy értékelni, hogy a negatívumok ne haladják túl a pozitívumokat. Az értékelő beszélgetést mindig irányítani kell. El kell érni, hogy a „jó volt...”, „ügyes volt...” értékelési szintnél mélyebbre jussunk (pl. ritmus, mozdulatok ereje, tartás, figuragazdagság vizsgálata, stb...)

Ismeretbővítés beszélgetéssel, történetekkel, személyes élmények átadása, filmezés

A fogékony gyermekekkel érdemes szakmai beszélgetéseket folytatni. A személyes történeteken, gyermekkori élmények elmesélésén keresztül különleges, vágyott világot alakíthatunk ki abban a tanítványban, aki komoly érdeklődéssel viszonyul a néptánchoz. A gyermek példaképe a tanár, így az elmesélt történeteket maga is szeretné átélni. Fontos tehát az élményszerű mesélés. Az ilyen „példatörténeteken keresztül igyekszem szakmai információkat is átadni („amikor én tizenévesen megnéztem egy rólam készült táncos videót és megláthattam a tar-

táshibáimat...”, „ voltam egy versenyen, ahol láthattam, hogy a többiek egyes dolgokban fejlettebbek nálam...”)

Órán kívüli tehetséggondozás.

A kiemelkedő gyermekek számára könnyen biztosíthatók lehetőséget tudásuk fejlesztésére. Az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület kiscsöszai gyermek képzéseire rendszerint meghívom a gyermekeket. A képzések részvételi díjában lehetőségünk van kedvezmények nyújtására. A gyermekek idegen táncosokkal találkozási újabb példákat kapnak a szép, de legalábbis eltérő táncolási formákra, melyekből megítélhetik saját szintjüket, elleshetnek érdekes mozzanatokat, viselkedésformákat. Emellett az erre nyitott tanítványok számára külön alkalmakat is keresek.

Tehetséggondozás gyakorlatban, konkrétan

Ha észreveszem, hogy egy gyermek tehetségesebb a többinél, elkezdem figyelni. Ha bebizonyosodik, hogy átlagon felüli, akkor lehetőségem kínálkozik az ő táncstudásának erősítésére. A tehetséggondozás célja alapvetően az ismeretek és az elsajátítási folyamat kötelező tananyagot túllépő kiszélesítése; a tanítvány erős és gyenge oldalának fejlesztése. Lehetőségeinkhez mérten fakultatív módon próbálom meg vele foglalkozni. Óra végén, míg a társai öltöznek, röviden megbeszélem vele az otthoni szorgalmi feladatokat (elkerülvén a társak előtti gyakorlást és az ezzel járó negatív hatású kiemelést a csoportból). A legközelebbi alkalommal számon kérem tőle a feladatot és megdicsérem, ha tapasztalok előrelépést. Ekkor a szülőket is bevonom, ismeretem velük a gyermekük kibontakozó tehetségét és kérem, hogy működjenek együtt. Előfordul, hogy a szülő érdektelenségből, vagy attól tartva, hogy a gyermeket túlzottan lekötí az új feladat, nem akar segítséget nyújtani. Ebben az esetben az iskolának kell felvállalnia a közvetítő szerepet és segíteni a szülőket, hogy megismerjék a tehetséggondozás menetét, formáját. Emellett biztosítsák gyermeküket érzelmi támogatásukról, elfogadásukról, odafigyelésükről. Ha mindez sikerül, elkezdődhet a konkrét munka. Kitűzzük a célt: Bakony virágai megyei szőlőtáncverseny.

A kiválasztott táncanyag marad a többiek által tanult somogyi ugrós. Míg a többiek egyszerűbb motívumokat sajátítanak el a táncból, addig a kiválasztott gyermekkel- Bencével- már bonyolultabb feladatokba is belekóstolunk. Szabadtánc alkalmával próbálgatom, hogy melyik motívumokat tanítsam neki és mit lehetne még fejleszteni. Kiváló ritmusérzéssel rendelkezik, zenében marad akkor is, ha váltogatom a kíséret tempóját. Magabiztos a megfelelő hangsúly

használatában. Nagyon jó térérzéssel rendelkezik, bár ezen még van mit fejleszteni. A bevett „egyesbe” fordulást nehezen szakítja meg. Gondoltam, hogy párt választok Bence mellé, hogy növeljem magabiztosságát, de a somogyi táncokra jellemző játékos csalogatást még nem tudnák megvalósítani. Ezért marad a szóló ugrós és kap egy botot a legény. Roppantul tetszik neki. Az elkövetkezendő fél év áll rendelkezésünkre, hogy Bencével a somogyi eszközös, botos táncot elsajátítsuk. Szerencsémre a szülők támogatnak minket. Megbeszélünk egy alkalmat, mikor Bencével tudok külön dolgozni. Próbáról próbára ügyesebb a fiú, bátran kezeli a botot, magabiztos a viselkedése, tartása rengeteget javult.

Kertán egy párost választottam, akik megpróbálhatják a szólótáncversenyt. Eszti és Ákos 5 éve táncolnak a csoportban. Kiemelkedő a teljesítményük, példaértékű a szülők hozzáállása is. Ők rábaközi lassú és friss csárdást fognak táncolni. Az elmúlt évben rábaközi táncsal szerepeltek a vizsgaműsoron, így nem teljesen ismeretlen számukra. Szeretnek együtt táncolni, egymás jó barátai, mindketten kitűnő tanulók az iskolában. Iskolai rendezvényeken, falusi ünnepeken fellépnek. Verset szavalnak, táncolnak. Tulajdonképpen a táptalaj megvan mindkettejükénél. Eszti tanulékonyabb és szorgalmasabb, mint Ákos, aki ösztönösebb, de kevésbé szorgalmas. Könnyű velük dolgozni, magatartásproblémákkal nem kell küzdeni. Hamar tanulnak és roppant fogékonyak.

V.5. Verseny

Kizárólag azokat a versengési formákat fogadom el a gyermekek oktatásában, amelyeknél nem okozunk feleslegesen túlzott stressz helyzetet és nem kerülhet a tanítványunk megalázó helyzetbe. A megyében zajló Bakony Virága Szólótáncverseny szervezésénél nagy figyelmet kap a zsűri kiválasztása. Kizárólag gyakorló néptánc pedagógusok kerülhetnek az értékelői oldalra, akik előzetes kérés alapján a pozitívumok hangsúlyozásával és a javítható hibákra vonatkozó tanácsokkal erősítik a versenyzőket. A versengés megtörténhet a pedagógus irányítása mellett a csoporton belül is. Elsősorban ezt a szintet tekintem hasznosnak. Külső versenyre (Bakony Virága) csak a legkiemelkedőbb tehetségeket készítem fel. Ezek a gyerekek mindig tisztességesen teljesítenek, első-második alkalommal díjat is kapnak. A díj elmaradása általában egy leküzdendő feladatot, nem lelki törést eredményez.

VI. fejezet: Lehetőségek, jövőkép

VI.1. Az új intézmény működése, fejlődése

Az ÉlőForrás Hagyományörzőegyesület által alapított iskola új lendületet, új szint hoz a térség néptánc oktatásába. Az intézmény fiatal pedagógusai lelkesen végzik munkájukat, népszerűvé tették a néptánc ügyét. A térségben híre megy a falvak iskoláiban adódó új lehetőségnek, időnként újságcikkek is megjelennek, így a néptánc megítélése erősödik.

Az új intézmény célja, hogy a néprajzi szempontból körülhatárolható kistérségben belül alakítsa ki működési területét. Ez 12-15 települési iskolát jelenthet, melyből 10 már partneri kapcsolatban van a művészeti iskolával. A térség a székhelytől számított 30 kilométeres távolságot határolja körül, Veszprém és Vas megye területeiről. A megcélzott településeken nagyrészt a vidéki életformát élő, gazdálkodó, vagy szolgáltató munkát végző emberek laknak. Ennek köszönhetően a néptáncos csoportok szervezése viszonylag könnyen zajlott. Nagy segítséget kaptak a helyi pedagógusoktól is. A következőekben várhatóan két évfolyamonként építhet majd a felmenő rendszerű oktatás. A lakosságszám alapján az valószínűsíthető, hogy két évente fog jelentkezni egy önállóan létrehozható csoportnak megfelelő létszámú gyermek. A csatlakozás lehetőségét az átmeneti években is lehet biztosítani, de két évente szintfelmérés alapján, szükség szerint különbözeti vizsgálattal kerülnek beosztásra a gyermekek. Az iskola céljai elsősorban a közösségfejlesztés és a kultúrára nevelés irányába mutatnak, nem tartja fontosnak, hogy nagy tömegeket toborozzon. A jövőbeni maximális gyermek létszámot 300 főben tervezi. Hosszútávú, következetes oktatási és nevelőtevékenységet tervez, melynek eredményeként a kistépüléseken később a felnőttek körében is kialakulhat a kultúra és a közösségi formák iránti igény. A magyarpolányi és a devecseri intézmények összefogásával a teljes térség néptánc oktatása megoldódik.

VI.2. A néptánc népszerűsítése alkalmi rendezvényekkel, kihelyezett kiscsösi foglalkozásokkal, bemutatkozási lehetőségek szervezésével

Az elmúlt tíz évben Kiscsösz és környéke nagy kulturális fejlődésen ment át. Népművészeti rendezvényeit, képzéseit, táborait a szakmai országszerte ismeri, de egyre nagyobb a nemzetközi érdeklődés is. A programok jó híre a szűkebb térségben is elterjedt, az emberek ismerik, kedvelik, látogatják a kiscsösi eseményeket. Mindezek ismertté, elismertté tették az ÉlőForrás hagyományőrzőEgyesületet, így egyre nagyobb a szervezet szakmai programjainak látogatottsága. Jellemző, hogy a környékbeli falvak segítséget kérnek az egyesülettől programjaik megszervezésében is (Magyarország Szeretlek rendezvénysorozat, falunapok, búcsúk, stb...). Ezeken a rendezvényeken természetesen a néptánc és a népzene kapja a főszerepet, így erősíthetjük a műfaj helyi megítélését. Kiscsőszen az év minden szakaszában rendezünk olyan szakmai programokat, melyek a nagyközönség számára is nyitottak, ezek látogatottsága is egyre emelkedik. E programokon lehetőség nyílik a szárnyaink alatt működőkisközösségek felléptetésére, bemutatkozására, az egymással való megismerkedésre.

6. kép: Tanítványok a kiscsösi Téltemetőn

A néptánc látványos műfaj, melynek köszönhetően a művelődésszervezők, önkormányzati megbízottak által gyakori a különböző kulturális eseményekre vonatkozó felkérés, megkeresés. Tekintettel arra, hogy a gyermekek elsősorban iskolások és nem előadóművészek, nagyon fontos a lehetséges (elvégezhető) bemutatkozások mennyiségi korlátait jóérzéssel megtalálni. A gyermekek örömmel vesznek részt ezeken a bemutatókon, hiszen lehetőség nyílik tudásuk

megcsillogtatására, különleges tudományukkal az iskolai társak köréből való kiemelkedésre. A szülők büszkén kísérik gyermekeiket a térségi eseményekre. Ilyen esetekben a szülők segítségére is számíthat a közösség (személyszállítás, felügyelet). A jó példát ellessve egyre több helyi önkormányzat keresi fel kertai és csöglei csoportjaimat vendégszereplésre való felkéréssel. Külön figyelmet érdemelnek az oktatási intézmények által szervezett rendezvények, melyeken az előadások és rögtönzött táncházak formájában közvetlenül találkozhatunk célközönségünkkel.

7. kép: Táncházi mulatság óvodásoknak

A kiscsöszzi Interaktív Faluház lehetőséget ad tematikus látogatások megvalósítására. Az elmúlt időszakban egyre szaporodtak a faluba látogatóifjúsági és gyermek csoportok, akik több órát, vagy akár több napot eltöltve ismerkedtek a néphagyomány értékeivel. Az épületek, rendezések és környezet adta lehetőségek mellett mindig előkerülnek a helyi dalok és a néptánc alapjai, melyeket akkor is örömmel próbálnak ki a gyerekek, ha nem járnak rendszeresen ilyen foglalkozásokra. Különösen örülünk az óvodás csoportoknak, hiszen a kisgyermekekben hosszú évekre nyomot hagynak a kiscsöszzi szép emlékek, így a későbbiekben, iskolás korukban könnyebben megszólíthatóak.

8-9. kép: Látogatók Kiscsőszön

VI.3. Lehetőségek

A térség adottságai a csoportos művészetoktatás szempontjából nem mondhatóak ideálisnak. A művelt családok aránya és az egyes községek eleve alacsony lakosságszáma meghatározza a bevonhatógyermek arányát is. Lehetőségeink a helyi körülményekben és a közösségek, pedagógusok tudásában, vonzerejében rejlenek.

Minden település rendelkezik megfelelő színvonalú, fűthető közösségi térrel, melyekben a foglalkozások tetszés szerinti rendszerességgel tervezhetők. Tekintettel arra, hogy más közösségi formák alig-alig léteznek, nem kell a termék használatáért különösebb harcot vívni.

A szakmai irányultságot, a tanított anyagok tartalmának megértését, befogadását nagyban elősegíti az a tény, hogy gyermekeink valóságos falusi környezetben élnek, melynek alkotóeleme a hagyomány. Ezek a környezeti adottságok utakat nyitnak meg az oktatási módszerekben is, hiszen bármikor megtehetjük, hogy egy hívogatójátékot valódi ludakkal játszunk el, vagy a közeli erdősávokban magunk szerezzük be a kanasztáncokhoz szükséges botokat, esetleg a házak kertjében, régi gazdasági épületek között bújócskázunk.

Az egyre erősödő helyi civil mozgalom sokat segíthet a csoportjaink fejlesztésében. Az egyesületek, alapítványok aktivistái által szervezett programok nekünk is lehetőséget adnak a részvételre, bemutatkozásra, ügyünk népszerűsítésére. A Magyarpolányi Alapfokú Művészeti Iskola és az ÉlőForrás Alapfokú Művészeti Iskola együttműködésével a teljes térséget

lefedőoktatási hálózatot alakíthatunk ki. A két intézmény pedagógusai hasonló módszerekkel nevelik tanítványaikat, közösen használhatják az ÉlőForrás és Apte Egyesületek tulajdonában lévő eszköztárakat, népviseleteket és épületeket.

Mivel a falucsoportban működő általános iskolák hatókörüket és működési nagyságrendjüket tekintve nincsenek veszélyben, várhatóan hosszútávon számíthatunk a csoportjaink fennmaradására, a rendszeres, két-három évenkénti frissülésre.

Érdemes odafigyelni a vidékfejlesztés törekvéseire, hiszen a helyi kultúra a vidéki életminőség alapja. A vidékfejlesztési források támogatják a kulturális kezdeményezéseket, tehetséggondozási programokat, rendezvényeket, táborokat, tehát pályázati lehetőségeket nyitnak meg. Ki kell használni a TÁMOP programok oktatási területére vonatkozó pályázati lehetőségeit, melyek a tanórán kívüli foglalkozások, tehetséggondozás és a feltételrendszer fejlődése terén nyithatnak meg lehetőségeket.

VI.4. Feladatok

Legfőbb feladatunk a megmaradás, vagy hazajárás elérése saját köreinkben és a tanítványok körében. *Egy elzárt erdélyi falu, Pálpataka iskolájának igazgatója néhány éve büszkén említette, hogy családjával a csendes, a külvilágtól elzárt helyre költöztek, gyermekei is a tanítványai körébe tartoznak. Néhány évvel később keserűen élte át, hogy családja megbomlott és felesége Kolozsvárra költözött a négy gyermekkel. Az igazgató nem hagyta el iskoláját, de az álomszerűkép széthullott, munkája részben hitelét veszítette.* Fontos feladatunk tehát, hogy elsősorban magunkban tegyük rendbe a vidéken élést, a vidékies viselkedés kérdését, kitűzött céljainkat valósítsuk meg, legyünk kitartóak. A néptánc tanítás mellett közösségi tevékenységet kell folytatnunk széles körben. Személyes kapocs lehetünk az egymáshoz közeli falvak között, hiszen csoportjainkat utaztathatjuk mások rendezvényeire is. Részt vehetünk, segítséget nyújthatunk a programok szervezésében, személyes kapcsolatokat kell kialakítanunk a falvakban élő emberekkel.

Folytatnunk kell a helyi emlékek kutatását, közzétételét, tanítványainknak valóátadását, segíteni a helyi civil szervezetek ilyen irányú munkáját. Részt kell vennünk a térség rendezvényein, személyesen elkísérve tanítványainkat, vagy önállóan képviselve a néptánc műfaját. Ke-

resnünk kell a kapcsolódási lehetőségeket a szülői szervezetek, klubok, népdalkörök és tánc-csoportjaink között.

Nagyon fontos, hogy az oktatási intézmények támogatásával, vagy külsőpályázatok elnyerésével lehetővé tegyük, hogy az iskolai működési keretből gyakorta kilépve minél több szakmai társasági eseményen vehessenek részt tanítványaink (kirándulások, táncházak, országos rendezvények).

Talán a legnehezebb feladat, hogy néhány kiemelkedő tanítványunk életét megpróbáljuk a szakmaválasztás pillanatáig, vagy akár tovább is elkísérni. A pedagógus számára a legnagyobb eredmény, ha tanítványa is szakmabelivé válik, a megtanult, megragadt értékek kiteljesedhetnek. Rövid „bozóti” pályafutásom eredményeként már van két olyan tanítványom, aki középfokon is népművészettel foglalkozó intézményt választott. Az ismertetett körülmények mellett ezt nagy pozitívumnak tekintem, a jövőben szeretnék hasonló eredményeket elérni tanítványaim körében.

Tudatosan nem említettem a versenyeken elérendő kimagasló eredményeket. A verseny ösztönyszerűen belénk ivódott, része az életünknek. Minden pillanatot meghatároz és akik alulmaradtak, a társadalom alsórétegeibe kerülnek az élet különbözőterületein. A művészetben is vannak kiemelkedőtehetségek és nagy tudást elsajátító, keményen küzdőközepes képességű emberek, akik sokra viszik, díjakat nyernek el. Ez az egyéni lehetőségeken és ambíciókon múlik. Csoportos tevékenységünk kevésbé túri, igényli a versengést. Különösen nem, ha ez a ma jellemző, egymást becsmérő, lekönyöklő, furakodómódon zajlik. A versenyzés helyett tehát a versenyre való szakmai és lelki felkészítést tekintem feladatommak. Tanítványaimmal kizárólag az emberközpontú, térségi, vagy kistérségi hatókörű versenyeket tudom elképzelni, előre megvizsgálva az értékelősűri személyi összetételét.

VI.5. Jövőkép

A közeli években számítok az ÉlőForrás Alapfokú Művészeti Iskola megerősödésére, telephelyeinek, bázisainak térségbeli kialakulására. Valószínűleg folytatódik a szakmai együttműködés iskolánkkal, a Magyarpolányi AMI-val. A tanítványok köre némileg kiszélesedik, de nem érünk el kezelhetetlen létszámot. A néptánc csoport, mint állandósult közösségi forma lesz jelen a falvak életében, ahová érdemes beiratkozni, ahol jó az időt eltölteni, ahol

büszkén léphetünk színpadra szép viseleteinkben. Számítok a szülői, támogatói körök erősödésére, aminek köszönhetően felnőtt műkedvelőkörök is alakulhatnak. Tekintettel arra, hogy a térségben élünk, férjemmel és kollégáinkkal segíthetjük az ilyen csoportok munkáját. Néhány év múlva a jelenlegi tanítványok közösségi tevékenysége javíthatja, formálhatja a helyi társadalom képét, „hátrányos helyzetűbozói”tanítványaink pedig egyszerűen csak megőrzik emlékeikben a táncfigurákat és a fellépések élményeit. Talán majd köszönnek is egykori oktatójuknak...Számítok rá, hogy a hagyományos életforma, mint érték fennmarad falvainkban és a néptáncosok közül néhányan –az átlagnál többen –a falusi életet, a gazdálkodóéletmódot választják és fontosnak tartják majd a körülöttük lévőértékek megőrzését.

Utószó

Tulajdonképpen én is mondhatom magam hátrányos helyzetűnek. Édesapámat korán, 10 évesen vesztettem el, ami miatt aztán édesanyám sajnos megrokkant és később követte édesapámat. Engem akkor a közösség mentett meg.

1990-ben kezdtem táncolni Ajkán, az akkori Ajka-Padragkút táncegyüttes utánpótlás csoportjában, a Csetlő-BotlóGyermek néptánc csoportban. Imádtam oda járni. Kezdetől fogva az egyik legszorgalmasabb és leglelkesebb gyermek voltam a csapatban - megjegyzem, az egyik legnagyobb szájúis. Abban az időben még nem volt divat a manapság népszerűrock and roll, jazz balett, hastánc vagy a társas tánc. Volt az iskolában rajzsakkör, énekkar és „DSK”. Ezekből lehetett választani. (Én mindegyikre jártam.)

Ekkortájt toborozott a városban utánpótláscsoportot a felnőtt néptánc együttes. Keresztanyám táncolt az együttesben, amire a család nagyon büszke volt, fontosnak érezték, hogy valaki továbbvigye a stafétát. Én lettem az és nagyon örülök, hogy így alakult. Két osztálytársammal kezdtük el, akik aztán elvesztek az ajkai „Harlem”értékrombolóvilágában. Én kitartottam. Volt pár nehéz helyzet az én időmben is. Felsőtagozatos korunkra társaink körében „népi-rotytyósok”lettünk, akkor meginogtam néhány hónapra, de aztán a közösség szeretete visszavonzott. Édesapám halálát is ott vészeltem át.

Később tagja lettem az Apte Művészeti Egyesületnek, mely a konkrét próbatermi munkán kívül igyekezett a térségben is széles körben bemutatni és tanítani a néptáncot, a néphagyományt.

Faluról-falura programsorozatot indítottunk, és a tágabb környezetünkben szinte minden iskolába elmentünk és ismeretterjesztőfoglalkozásokat tartottunk, mely már alapját képezte a későbbi munkámnak. Az Apte Táncegylet tánckarvezetői feladatainak ellátása mellett a Magyarpolányi AlapfokúMűvészetoktatási Intézményben kezdtem tanítani. Mivel Kiscsőszön élünk és kihelyezett tagozatokat kell tanítani, a közeli Csöglén, Kertán, Tüskeváron kaptam csoportokat. Néhány foglalkozás után jól láthattam, hogy ezek a gyermekek sokban különböznek az eddig megismert és megszokott városi tanítványoktól, hasonlóan, mégis másképpen kell elkezdenem a munkámat.

Azt gondolom ezek a gyerekek is kapaszkodnak valamibe. Egy aprócska kiugrási lehetőségbe, vagy csak a közösségbe, hogy kicsit kiszakadhassanak a falusi élet manapság jellemzősivárságából. És még meleg is van! Szomorú, ám mégis örömteli dolog ez. Az ember körülnéz és csillogószemeket lát. Felnőttként, pedagógusi pályára készülve egészen másként szemlélem ezt a helyzetet. Mostanra vált számomra döbbenetes valósággá az elmaradott helyzetűgyereke sorsa. Saját példámon tapasztaltam, hogy mekkora erőt adhat a „valahová tartozás”érzése.

Mellékletek

1. melléklet

Egy táncórám Csöglén

Csőgle a hátrányos helyzet szempontjából az egyik legkiemelkedőbb helyszín. 19 gyermekből 14 roma származású, őket is beleszámolva 14-en részesülnek jegyző által megállapított rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben.

A fentiekből következtethetünk a gyermekek családjainak anyagi helyzetére. A törvényben előírt legalacsonyabb, 8.000.- Ft-os éves térítési díj is rendkívüli terhet róna a szülőkre, ha önerőből kellene fizetniük. Mivel a GYVK-sok helyett az állam vállalja ezt a terhet, van esély, hogy a százfős iskolából, illetve annak alsó tagozatából 19-20 gyermek összegyűljön heti rendszerességgel a néptánc foglalkozásokra. Csögle vonzáskörzetéből – Egeralja, Adorjánháza, Kispírit, Nagypírit, Külsővat-Bánhalmapuszta – busszal járnak a gyermekek iskolába.

Rövid pályafutásom alatt szerzett tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy ezek a gyermekek semmivel nem rosszabbak, mint a „H’erlitz ceruzával, Puma tornacipőben” nevelkedett városi társaik. Természetesen nem becsülöm alább a városi gyerekeket, hiszen az ő oktatásuk terén is van tapasztalatom. Azt azonban meg kell állapítanom, hogy a falusi kis iskolákban lényegesen szűkebb a lehetőségek köre, kevés a hasznos szabadidős program, csoportos foglalkozás. Megjegyzem, ez nem biztos, hogy hátrány... Talán éppen ezért becsülik sokra a meglévő lehetőséget.

Amikor táncórára érkezem az iskolaudvar melletti tornateremhez és kiszállok az autóból, vagy „traktorból” (ahogy gyerekek nevezik a Mazda pickup-ot), már messziről hallom a zsidajt. Rebeka hangosan kiabál az udvaron játszóknak; „NÉPTÁNC! MEGJÖTT BEA NÉNI!” A többiek lelkesen szaladnak elém és versengenek, hogy ki vigye a táskámat és ki foghassa a kezemet. Krisztike közli, hogy Ádám kicsit késik, mert a napköziben házit ír, Adrienn szomorúan mondja el, hogy nem volt pénzük bérletre, így a testvére, Dzseni ma nem lesz a néptánc foglalkozáson. Talán jövő héten...

István – a legidősebb fiú – szó nélkül elveszi a kocsikulcsát, hogy mire a többiekkel a tornateremhez érünk, Ő már ott állhasson a hatalmas hangfallal. Az öltözőkbe messziről dobálják

be táskáikat, rendre kell intenem őket. Próba kezdete előtt mindig arc- és kézmosás van, illetve pisilés az udvari pottyantósba... Míg a fiúk összeszerelik nekünk a hangfalat, én megpróbálok meleget csiholni. Központi fűtés nem lévén, csak a vaskandallóra hagyatkozhatom. Szerencsére magunk is ilyenekkel fűtünk, így ez a művelet rövid idő alatt lezajlik..., körbe állás, bemelegítés következik.

Amíg a lányok öltöznek, a fiúk megpróbálkoznak a bordásfalra mászással és a labdajátékokkal, így meg kell győznöm őket, hogy most néptánc óra lesz. Persze nem a táncsal van probléma, egyszerűen csak szívesen labdázának. Megértik.

Tempós, jó hangulatú, gyerekeknek szóló zenét indítok el, arra melegítünk be kb. 8-10 perc alatt. A gyerekek nagyon fogékonyak és élvezik, ha bolondozunk néha, szeretik, hogy van némi szabadság. Kicsit visszaélnék a szabályok lazításával, de kezelhető marad a csapat. Remek ritmusérzékűek, tapsos gyakorlatoknál ez az új tanítványoknál is hamar kiderül (az első egy-két hónap minden évben azzal telik, hogy az új beiratkozók ismerkednek a többiekkel, a táncsal, a légkörrel).

A bemelegítésbe igyekszem játékos elemeket csempészni, ritmikai ügyességi játékokat, táncokat, tánclépéseket előkészítő gyakorlatokat használok. Ezeket az új tanítványok is viszonylag könnyen elsajátítják. Segítségül hívom az ügyesebb, gyakorlott táncosokat, velük mutatom be a gyakorlatokat, így mindenki feladatot és sikerélményt kap.

A bemelegítés végére a terem hőmérséklete is alkalmas arra, hogy átbeszéljük, átnézzük az előző órán tanultakat. A dalokat átismételjük, a tánclépéseket elgyakoroljuk.

Az idei tananyag szerint az ugrós táncok alapjait tanuljuk. A „Hol jártál az éjjel cinegemadár...” kezdetű dalra párosával, egymással szemben állva lent-hangsúlyban rugóztatjuk térdeinket, majd tükörmozgással egyszerű egyes csárdást kezdünk el táncolni, folytatva a hajlítgatást. Ekkor nagy örömmel lép be Ádám és cérnahangján közli, megígérte Szilvi néni-nek, hogy megírja otthon a házit, csak hadd jöhessen táncra”. (Ádám szorgalmas fiúcska, Szilvi néni tudja, hogy ha megígéri, akkor megírja otthon a leckét. Ezért elengedte. Megjegyzem, hogy a tanárkollégák néptáncoshoz való viszonyulása nagyon pozitív! Ha egy kedvelt pedagógus megdicséri a táncot, a táncosokat, elismerően nyilatkozik kitartásukról és szorgalmukról, az a gyermekeknek elismerés, számomra nagy támogatás.)

A páros, szemben álló pozíciót rendkívül fontosnak tartom. Nem csak Csöglén, más csoportjaimnál is előfordul, hogy saját társaikat közösítik ki a gyermekek. Egy alkalommal Bence kijelentette, hogy Ő márpedig nem fogja meg Adrienn kezét. Erre én közöltem, hogy ha valaki arról ismerszik meg, hogy barna hosszú haja van és barna szeme, akkor én is cigány vagyok. Az én kezemet sem fogja meg? Ezzel Bencében örökre eloltottam a diszkrimináció éledező

szikráját. Ez sarkalatos kérdés az ilyen összetételű csoportoknál, különösen az első alkalomkor. Tudatosan választok magamnak párt az ügyetlenebbek és „kiközösítettek” közül. Ha a többiek látják, hogy nekem nem „ciki”, nekik sem lesz az. Néhány alkalom után ez a probléma megszűnik. Nagy összetartást eredményez, ha a gyerekek egymást elfogadják. Előfordult már, hogy a nagyobb fiúk, István, Bence, elvették az elsős kislányoktól nehéz táskájukat, hogy segíthessenek, közben a lányokra bízta féltett uzsonnáikat. Megható jelenet volt.

A csárdás gyakorlás után párcserét kiáltok, párt váltanak a lányok. Nincs probléma. Mindenki az új párjával szemben kezdi újra a csárdást. A körbetáncolást követően a sarokban sorakozunk, következik a kedvelt kötélgyakorlat. Önmaga által képzelt képességei alapján a legügyesebb kíván legelől állni. Ezt általában el is fogadják egymás között, tehát István kezdi a cifra lépés bemutatását egy „marhakötél” fölött. Az elejétől a végéig szép hangsúlyozással, pontosan járja a motívumot. A végén megdicsérem, példának állítom a többiek elé. István gyorsan arcot vált. A gyakorlás folyamán többször rendre kell intenem (egyszer bordásfalon csüng, máskor Lacikával igyekszik öltre menni).

Új lépést tanulunk. A csárdáslépés elől-kereszt kombinációval a következő figuránk, el-sajátítása viszonylag gyorsan megy. Néhány „csámpás”, befelé forduló lábfejet kell javítanom. Bence csámpásan csinálja, mert szerinte így viccesebb. Megkérem, hogy folytassa helyesen, mint az előbb. Teljesíti, megdicsérem. Bencénél jól jön a dicséret, megtáltosodik. Mire István kezdi csámpázni.... A helyzetet igyekszem méltósággal uralni. Néhány egyszerű lépést sikerrel tanulunk, majd többször ismételve megpróbálunk improvizálni.

Daltanulással folytatjuk a próbát: „Ami cicánk férjhez akar menni...” A szöveget többszöri ismétlés, elmondás után próbáljuk meg dallammal énekelni. A szövegtanulás könnyítése érdekében a szótagolás ritmusára tapsolunk. Leírni felesleges, hiszen a csoport fele még sem írni, sem olvasni nem tud.

Egy lendületes befejező tánc következik a tanult énekekre (Hol jártál az éjjel..., A mi cicánk...)

Zárásként a megérdemelt játék. A „Király, király, eressz által a hídon...” kezdetű, iszkázi gyűjtésből ismert játékot játsszuk, ezt követően marad időnk a „Bújj, bújj zöld ág” iszkázi változatára is. Mivel a régi tanítványok jól ismerik a játékokat, hagyom, hogy Ők irányítsák, tanítsák a kisebbeket. Kiszámolóval választom ki a királyt és a kapitányt. („Cikim cakim jojob rákim riguálesz pává, riguálesz peksz, árbánice fácingerisz cikim pává peksz”). Ádám lett a Király, aki kérésemre öccsét, Dávidot választja magának kapus párnak. A következő kiszámolóval Natit választom kapitánynak.

„Nati: Király, király, eressz által a hídon!

Ádám: Nem lehet, mert leszakad.

Nati: Ha leszakad, majd fölragad.

Ádám: Mivel ragadna föl?

Nati: Győri gyönggyel, kösziklával.

Ádám: Hol veszed a győri gyöngyöt, kösziklát?

Nati: Isten adja szent markával.

Ádám: Mehettek.”

Ekkor Dávid és Ádám kaput tartanak és a várakozók Nati vezetésével elkezdik a „Bújj, bújj zöld ág” kezdetű játék iszkázi változatát. Mivel a király, király játéknak nem találtam vonuló szövegét, összekapcsoltam a két rokon játékot.

„Bújj, bújj zöld ág, zöld levelecske,

Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok át rajta.

Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat,

Hadd kerüljem váradat, váradat.

Szita, szita péntek, szerelemcsütörtök, babszerda.,,

A lecsukódó kapu bezár egy embert, ő lesz majd az új kapitány. Ezt háromszor eljátsszuk. Végül leintem a játékot és megköszönöm a próbát.

A próba végén igyekszem beszélgetéssel hasznossá tenni az iskolabusz indulásáig fennmaradó időt. Igyekszem megértetni velük, hogy a dicséret és a megrovó vélemény egyaránt hasznos lehet számukra. Házi feladatként kérem, hogy a következő alkalomra írják le, miért járnak néptáncra, írjanak pár sort két népszokásról, ezek lehetőleg az őszi-téli hónapokat érintsék. A két megtanult dal szövegének leírása szintén házi feladat – a kicsik természetesen nem kell, hogy írjanak, kérhetik a nagyobb társaik segítségét a tanulásban.

Istvánnal félrevonulva, külön beszélgetek. Nehéz családi helyzete indokolja a viselkedését, de igyekeznem kell meggyőzni, hogy a közösségből nem szabad túlzottan kilógnia. Panaszkodik, ígér, megölel.... A testvéreivel nehezebb dolgom van Kertán (ott van sajátos nevelésű igényű gyermekek számára speciális oktatás), de őket is sikerült megtartanom néptáncosnak.

Négy csöglei tanítványom, Nati, Dalma, Bence és Bogi maradnak még egy kicsit. Míg én összepakolok, megmutatják, mit tanultak a „DSK”-n. Néhány dobást kézilabdával megengedek, cserében szívesen segítenek kicipelni a hangfalat és a táskáimat. Nati büszkén magára ölti az elmúlt alkalommal tőlem kapott kabátját és örömmel mondja, hogy jó meleg. Dalmát hazaviszem a falu végére, kiteszem a házuk előtt. A kapuban őt váró édesanyja karon ülő babájával megköszöni, hogy hazahoztam Dalmát. Érdeklődik, hogyan viselkedett, ügyeske-

dik-e a táncban? Én megdicsérem Dalmát, akire valóban nem lehet panaszom. Ő barátsággal mond köszönetet, mielőtt elbúcsúzunk.

2. melléklet

Egy kedves kiszámoló mondóka

15. old. és 31. oldal

„Cikim cakim jojeb rákim riguálesz pává riguálesz peksz,
árbánice fácingerisz cikim pává peksz.”

3. melléklet

Locsolóvers Dr. Laczkovits Emőke gyűjtéséből:

16. oldal

„Zöld erdőben jártam, hervadásnak indult kék ibolyát láttam.
Vizet öntök a tövére, szálljon áldás a fejére.
Istentől azt kérem, piros tojás a bérem.” (Kerta)

4. melléklet

Csárdás nóta Békefi Antal gyűjtéséből

31. oldal

„ A bakonyi zöld erdőben van egy fa,
Ahhoz van a kispejlovam csatolva.
Kötőfékje hosszúra van engedve,
Kisangyalom, rég el vagy már felejtve.

A bakonyi zöld erdőben születtem,
Anyám se volt, mégis fölnevelődtem.
Ugy nőttem föl, mint a kertben a rózsa,
Volt szeretőm már tiz éves koromba.

A bakonyi zöld erdőbe van egy sir,
Oda jár egy barna kislány, mindig sir.

Göndör haját százfelé fujja a szél,
Kedves babám, de hiába szerettél.”

5. melléklet

Nagy László gyűjtéséből

31. oldal

„Gyünek a törökök sippal, dobbal
Nyári hegedível, kokas cimerivel.
Gyerek rín, sipot kír, vesszőt a valogára,
maj nem rín, maj nem rín”
„(Ezt akkor ínekőtem, mikor az unokám sipot csinyát, hom maj szuóll, de nem szót mégse.)”

Most viszik, most viszik...

Devecser, 1353. júl. 2. Sömörgei zsuzs (10)

Most viszik, most viszik Danikárt-né lányát,
 Bíborba, bársonyba, gyöngyös koszorúba
 Már mi innen elmehetünk,
 Többé vissza sem jöhetünk
 Lipitoni, lapatoni dobozerda.

Magn. 1016-A-1
 AP 7792-a

1)

„Most viszik, most viszik Danikárt-né lányát,
 bíborba, bársonyba, gyöngyös koszorúba
 már mi innen elmehetünk
 többé vissza sem jöhetünk
 lipitoni, lapatoni dobozerda”

Csip-csipcsóka...

La. 10120

Iszkiz, Jakab Miklós né Mátis Székely (68)

Csip - csip - csóka, vak varjucska
 Kérlek a szekereimet, nem adhatom
 Óda, tükör únak rajta
 Hess (el) rólla!

Magn. 1016-A-5.
 AP 7492-e
 5)

„Csip- csip- csóka, vak varjucska

Kérlek a szekereimet, nem adhatom

Óda, tükör únak rajta

Hess el rólla!”

Lánc, lánc, Ösztör lánc...

Devecser, Bons Éva (9)

Lánc lánc (lánc Ösztör lánc)
Ösztör lánci céna
Céna volna, selyem volna mégis kifordulna
Pénz volna karika, karika, forduljon
ki Marika, Marika, Marikának lánc.

Magn. 1016-A-2
AP 9792-B
2)

„Lánc, lánc, lánc, Ösztör lánc

Eszterlánci céna

Céna volna, selyem volna mégis kifordulna

Pénz volna-karika, karika, forduljon

ki Marika, Marika, Marikának lánc.”

Gyertek haza ludaim... (első változat)

Bevezető intonáció!

Gyertek haza ludaim- Nöm

merünk - Mitű féték? -

Farkastól - Mibe lakik? -

Bokorba - Mibe mosdik?

Aran vízbe - Mibe tűrűközik?

Aran kendőbe.

Gyertek haza ludaim!

Szt' akkor má futottunk.

Magn. 1016-A-7
AP 7792-g
7)

„Gyertek haza ludaim- nöm

Merünk – mitű féték? –

Farkastól- Mibe lakik?

Bokorba- Mibe mosdik?

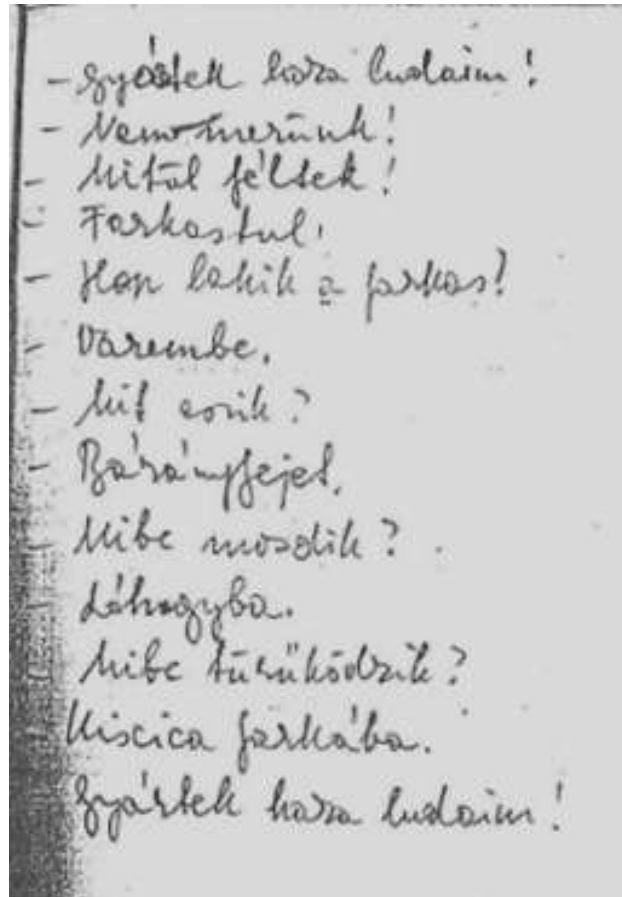
Aran vízbe- Mibe tűrűközik?

Aran kendőbe.

Gyertek haza ludaim!

-Szt' akkor má futottunk.”

Gyertek haza ludaim... (második változat)

Gyertek haza ludaim!

Nem merünk!

Mitől féltek?

Farkastól.

Hol lakik a farkas?

Verembe.

Mit eszik?

Bárányfejet.

Mibe mosdik?

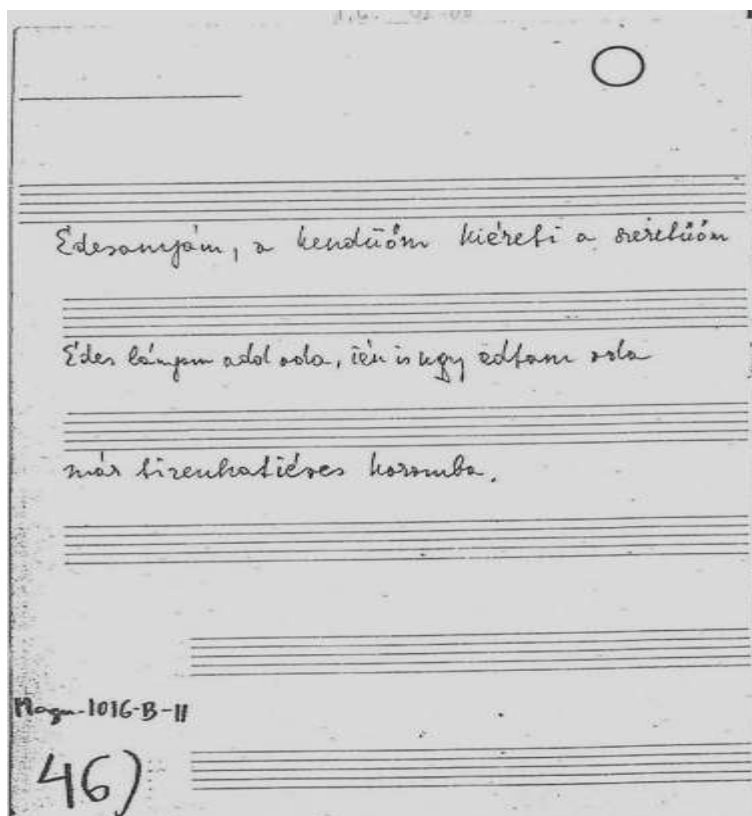
Lóhugyba.

Mibe törölközik?

Kiscica farkába.

Gyertek haza ludaim”

Édesanyám a kendőm...

„Édesanyám, a kendőm kiéreti a szeretőm
Édes lányom add oda, én is úgy adtam
Már tizenhat éves koromba.”

Savanyónak, savanyónak...

Quasi ginto

Savanyónak, savanyónak tizenhat szil gatyája

Ha megakadt a, megakadt a cserfabokor ágába

Cserfabokor, ihaha! Ereszd el a gatyámat

(Mer) Ha uré vagy, ha paraszté, istenbizon kiváglok.

Maga. 1016-A-11

11)

Mátis Károl Felsőiskáz

„Savanyónak, Savanyónak tizenhat szil gatyája
 Ha megakadt a, megakadt a cserfabokor ágába
 Cserfabokor, ihaha! Ereszd el a gatyámat
 (Mer) Ha uré vagy, ha paraszté, istenbizon kiváglok.”

Mátis Károl Felsőiskáz

Kertem alatt...

La. 1875

1

Kertem alatt régen ordít a számar

Kutya zsandár be régóta keres már

Nálam van a köröztöllő levelem

Kutya zsandár semmi beszédöd velem

Magn. 1016-A-13

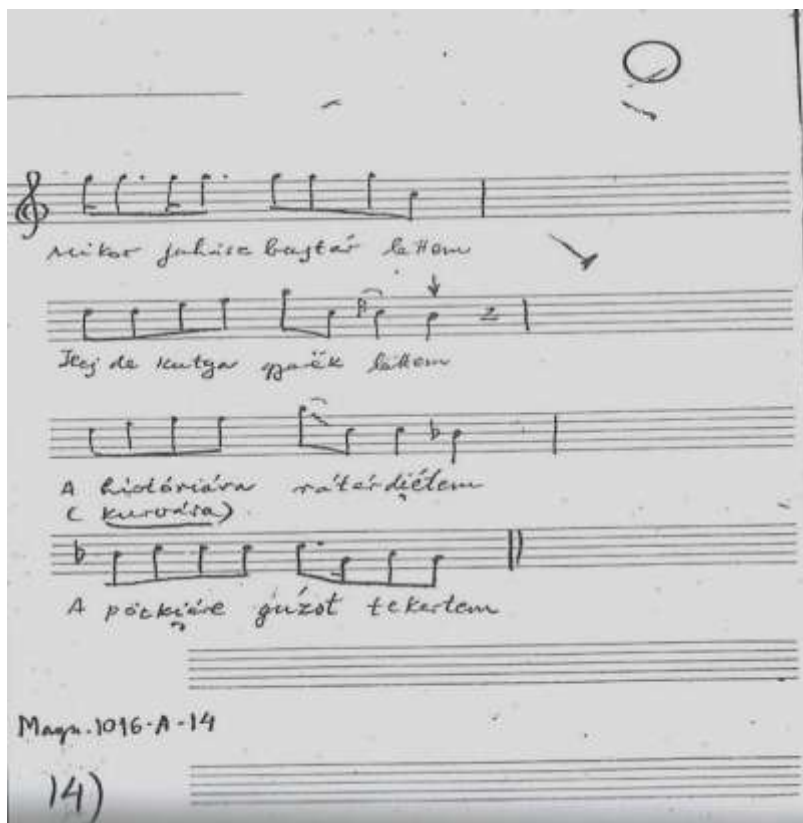
13)

Evvót a Béla bojtár nótája.

„Kertem alatt régen ordít a számar
 Kutya zsandár be régóta keres már
 Nálam van a köröztöllő levelem
 Kutya zsandár semmi beszédöd velem.

Evvót a Béla bojtár nótája.”

Mikor juhászbojtár...

„Mikor juhászbojtár lettem
 Hej de kutya gyerek lettem
 A históriára/kurvára rátérdeltem
 A pöckére gúzsot tekertem”

Szomszéd asszon...

Szomszéd asszon azt mondta, szomszéd asszon azt mondta zurának

Hogy a lányom nem adom, hogy a lányom nem adom egy bakának

(A) Fülemüle madárt azt füttyölli az ágon az ágon

(Hogy) Magyar huszárnak adjam, magyar huszárnak adjam a leányom.

Magy. 1016-A-16

16)

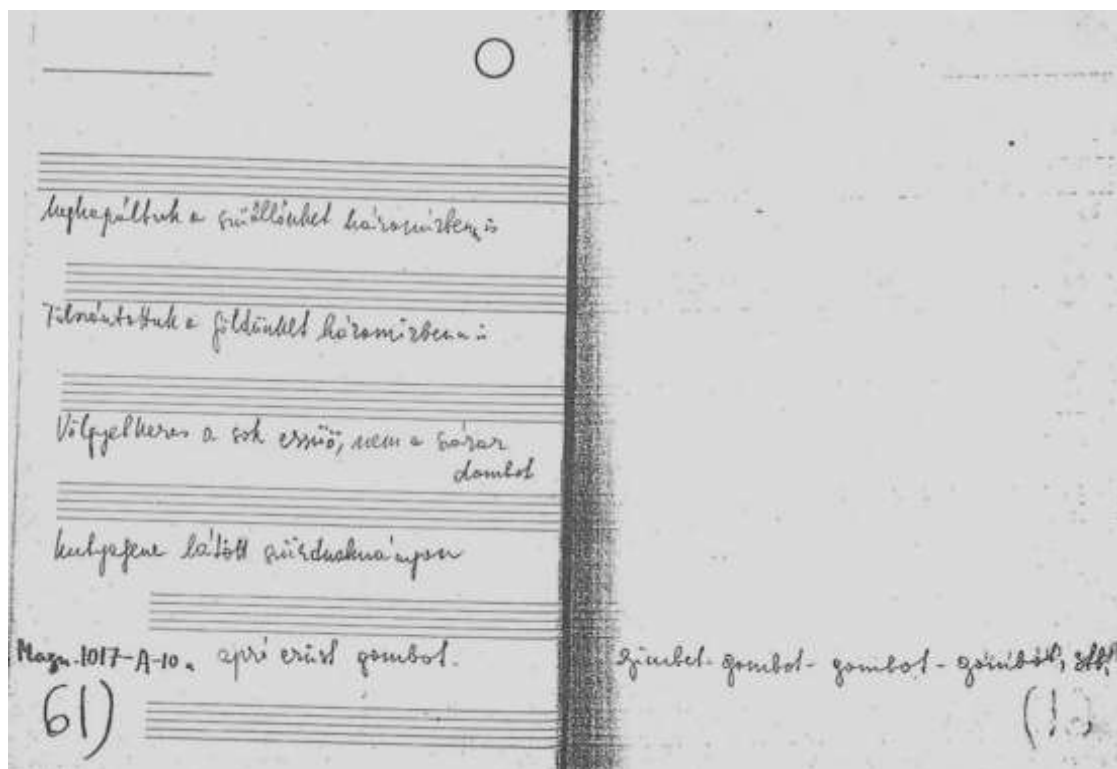
„Szomszéd asszon azt mondtaja zurának

Hogy a lányom nem adom, hogy a lányom nem adom egy bakának

Fülemüle azt füttyölli az ágon, az ágon

Magyar huszárnak adjam, magyar huszárnak adjam a leányom.”

Megkapáltuk a szőlőnket...

„Megkapáltuk a szőlőnket három ízben is
 Fölszántottuk a földünket három ízben is.
 Völgyet keres a sok essüő, nem a száraz dombot
 Kutyafene látott szür dolmányon apró ezüst gombot.
 Gimbet-gombot-gombot-gombor, stb.”

Egy szem kökény...

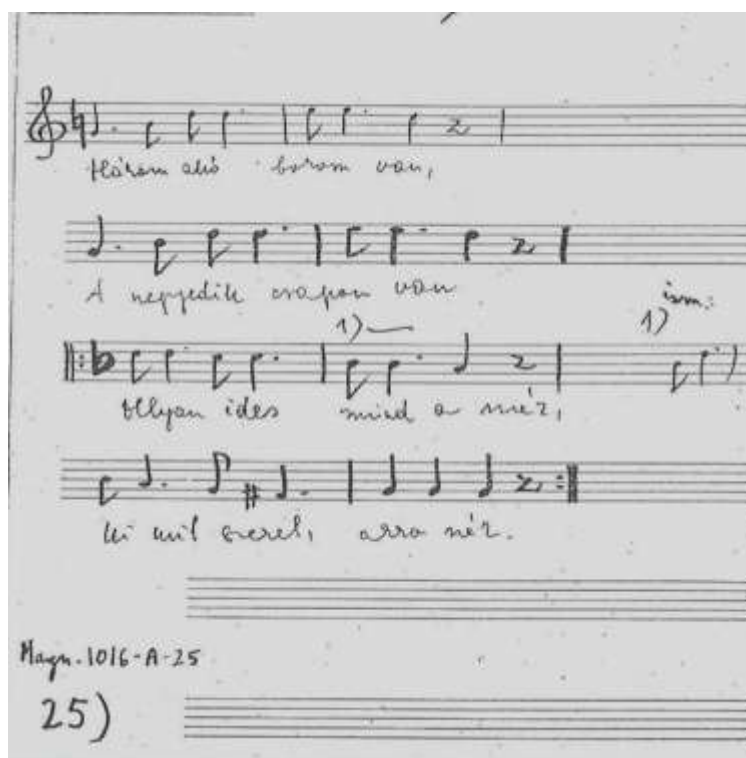
1846. János Miklósné Mátis Gizella, O₆₈

Egy szem kökény, két szem kökény.
 Jó muzsikás cigány legény
 Alugy babám alugyál, te csak mindig alugyál,
 Soha föl ne verratdál.

Magy. 1016-A-22
 22)

„Egy szem kökény, két szem kökény
 Jó muzsikás cigány legény
 Alugy babám alugyál, te csak mindig alugyál,
 Soha föl ne verratdál.”

Három akó...

„Három akó borom van,
 A negyedik csapon van,
 Olyan ides, mint a méz,
 ki mit szeret, erre néz. „

Pásztorlás

Pásztorok, pásztorok, talán még alusztok, keljetök föl
 pásztorok, én Jézust imádjátok, szénába, szalmába,
 ökör, szamár- lehelet a párnája.

Szabad-e pásztorónyi? Szabad!
 Happ, Isten butellás jó estét házigazda!
 Terítse meg az asztalát fehér abroszával
 mer nem tuggya miféle pásztorok
 lepik meg a házát.
 Happ, Isten butellás jó estét házigazda
 meg van e- még a szent jobos, mocskos szógállója,
 mer ha még megvan, én megtanítom tisztességre,
 becsületre. Ha egy kicsit utóbb jöttem volna,

Pásztorok, pásztorok...
 - Jén, háim!
 - Pajtás mit ámsoltál? - En pajtás azt
 ámsoltam, akkor é szüveget láttam,
 azit láttam a Tiszán, a márkos szógállóján,
 azit láttam a Duna felől.
 - Nag, rójt pajtás! - Nag áim, pajtás! Hát,
 te pajtás mit ámsoltál? - En pajtás
 azt ámsoltam, hogy a gazda é szüveget
 nyemtt a márkosba. - Ez jó rójt
 pajtás! - Jó áim, pajtás!
 Pásztorok, pásztorok, mit beszéltek?
 Fiúk! Ti is itt vagtok?

Mag. 1016-B-6a
 37)

x w. MNT II 532-536 j.

„Pásztorok, pásztorok, talán még alusztok, keljetök föl
 pásztorok kis Jézust imádjátok, szénába, szalmába,
 ökör, szamár- lehelet a párnája.

Szabad- e pásztorónyi? Szabad!

Happ, Isten butellás jó estét házigazda!

Terítse meg az asztalát fehér abroszával

mer nem tuggya miféle pásztorok

lepik meg a házát.

Happ, Isten butellás jó estét házigazda

meg van e- még a szent jobos, mocskos szógállója,

mer ha még megvan, én megtanítom tisztességre,

becsületre. Ha egy kicsit utóbb jöttem volna,

a krugla és a pemet a pincében égett volna.

Pásztorok, pásztorok...

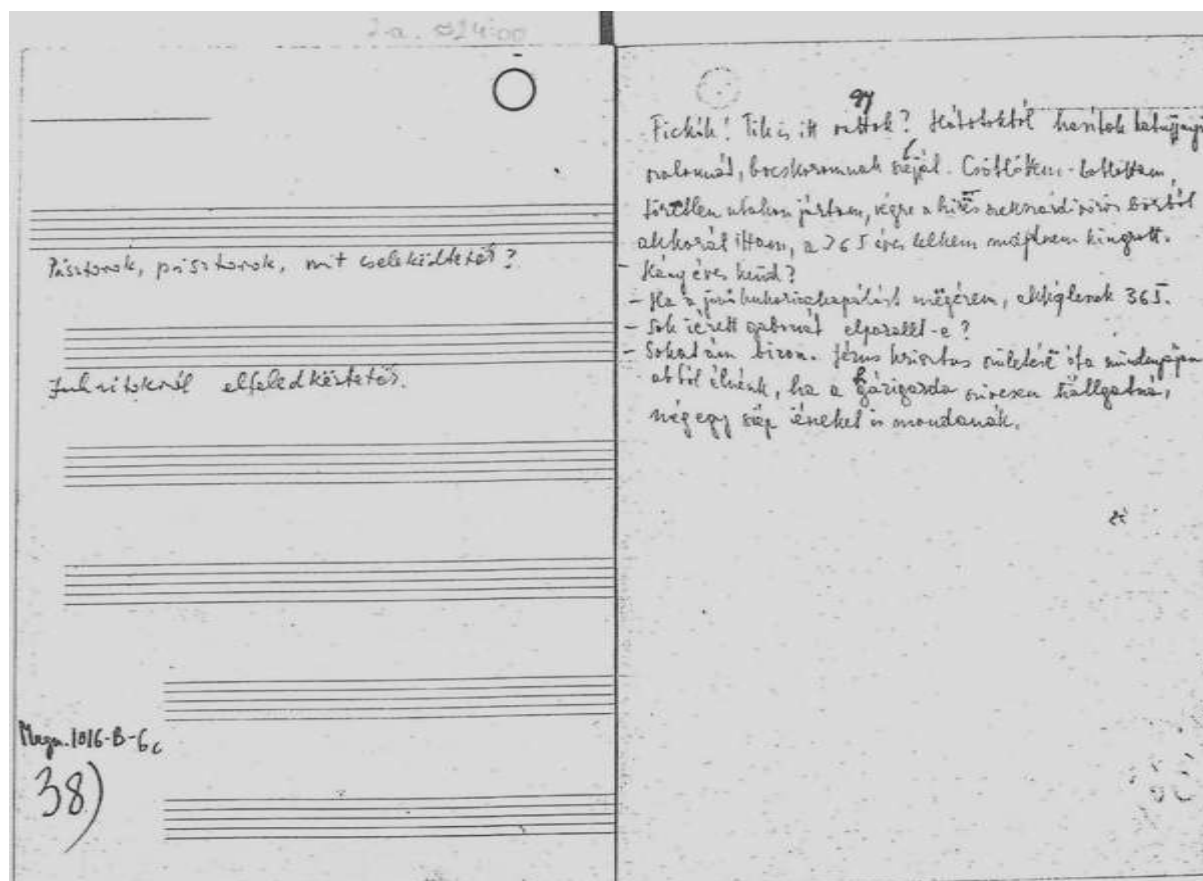
- Hü, hüm!

- Pajtás, mit ámodtál? –Én pajtás azt
álmodtam, akkor e szunyogot láttam
egyik lába a Tiszán, a másik a Dunán,
ugy ivott közöttük a Drávából.

-Nagy vót pajtás! –Nagy ám pajtás! Hát
te pajtás mit ámodtál? –Én pajtás
azt ámodtam, hogy a gazda e százforintost
nyomott a markomba! –Ez jó vót
pajtás! –Jó ám pajtás.

Pásztorok, pásztorok, mit cselekedtetek
Fickók! Tik is itt vattok?”

Pásztorolás

„Pásztorok, pásztorok, mit cselekedtetek?

Juhaitokról elfeledkeztetek. Fickók! Tik is itt vattok? Hátatokból hasítok hatujjnyi szalonnát, bocskoromnak szíját. Csötlöttem, botlottam, töretlen utakon jártam, végre a híres szomszédi vörös borból akkorát ittam, a 365 éves lelkem majdnem kiugrott.

-Hány éves küd?

-Ha a jövő kukoricakapálást megérem, akkó leszek 365.

-Sok érett gabonát elpakolt-e?

-Sokat ám bizon.

-Jézus Krisztus születése óta mindnyájan abból élünk, ha a házigazda szívesen hallgatná, még egy szép éneket is mondanák”

Pásztorlás

előadta cigány ○

Született a Jézus Kis Jézus

Sem híres városába, romlott istállóba

Jászolba. (Hogy) jászolba fekszik, (hogy) jászolba nyugszik.

Ökör szammár között melegszik.

Ugy melegítik őtet a barmok

Kerül vannak a sok angyalok.

Maga. 1016-A-19
19) AP 7793-a

Nincs a Jézusnak ruhájja
Szegénnyen gyűtt a világra
Nincs a Jézus ágyán paplan
Maj megfázik az ártatlan

Dicsérvék a Jézus Máriát
Ezt az éneket elmentem Dömötör Imre
kilencven hat évig, a sziz Mária
meg a tisztelet ősvendégek a
a szívbe ari parancsja.

„Született a Jézus Kis Jézus

Sem híres városába, romlott istállóba

Jászolba. (Hogy) jászolba fekszik, (hogy) jászolba nyugszik.

Ökör szammár között melegszik.

Ugy melegítik őtet a barmok

Kerül vannak a sok angyalok.

Nincs a Jézusnak ruhájja

Szegénnyen gyűtt a világra

Nincs a Jézus ágyán paplan

Maj megfázik az ártatlan.

Dicsérjük a Jézus házát.

Ezt az éneket elmondtam Dömötör Imre
Kilencven hat évig, a szüz Mária
Meg a zurjézus örvendezzen a
Szivibe aki parancsolja.”

Amott legelészik
Csodafiu szarvas
Csoda fiuszarvasnak
ezer ága boga
ezer ága bogánál
ezer mise gyertya
gyújtatlan gyulladjék
oltatlan aludgyék

Aggyon az Ur Isten
Ennek a gazdának
hat jó ökröt,
a hat jó ökör mellé
két jó bérest,
a kisebbik béresnek
arany ösztökenyelet,
a nagyobbik béresnek
arany ostor nyelet.
haj regő rejtem, azt is megengedte
a teremő Ur Isten.

Aggyon az uristen
Ennek a gazdának
Egy hold földön
Száz kepe búzát,
Száz kepe hajdinát.

Adjon az Ur Isten
Ennek az asszonynak annyi csibét
Mint a zégön a csillag
Mint a réten a fűszál.

Adjon az Ur Isten

Ennek az asszonynak
annyi tejet
Annyi vaját
Balatonba a sok víz,
mint a kútba a sok víz,
haj regő rejte, azt is megengedte
a teremő Ur Isten.

Regöjjük, regöjjük,
a mi szép kis Marinkát
Egy szép legénynek,
kinek neve lészen
Szabó Gyula.

Regöjjük, regöjjük
A mi szép kis vendéglányunkat
Egy szép legénynek
Kinek neve lészen
Horváth Biéla.

Regöjjük, regöjjük,
A mi kis fíjunkat
Egy szép leánynak
Kinek neve lészen
Marton Marika.
Kertek alá kerítsük,
Kamurába rekesszük,
Addig ki se engessük
Míg jól meg nem ötetjük.

Összepöndörödjének,
Összefondorodjanak
Ágyba hömbölöggjenek
Mint a cica farka,

Ugy száradjon rajta,
Mind a fán a hejja.”

Felhasznált irodalom

- Cseresnyés Sándor: A nagy Somló hegyről, váráról, Somló-Vásárhelyről, helyzeti, gazdasági s költészeti tekintetben (p. 66) – Veszprém, 1848.
- Emlékkönyv: A Veszprém megyei Múzeumok Baráti Köre 10 éves fennállására. Kiadó: Veszprém Megyei Múzeumok Baráti Köre, Dr. Praznovszky Mihály. Veszprém, 1989.
- Giay Károly: Somló várának 1498. évi leltári töredéke –Történelmi Tár..., Bp.
- Ila Bálint – Kovacsics József: *Veszprém megye helytörténeti lexikona*. Budapest: Akadémiai. 1964. 174–176. o. = Magyarország Helytörténeti Lexikonja.
- Környezetterv Kft 2006: Csögle és társközségei regionális összefüggések vizsgálata
- Lázár Katalin: Népi játékok. Planétás, 2005.
- Lukcsics Pál: A vásárhelyi apácák története (Közlemények Veszprémvármegye múltjából 1.) – Veszprém, 1923.
- Pálffy Gyula: Néptánc kislexikon Planétás, 1997. Martin György Néptáncszövetség gondozásában
- Martin György: Magyar néptáncagyományok. Planétás, 1995.
- Péter E.: Somlóvásárhely leírása (Államtudományi Intézet – kézirat)
- Szalóky Károly: Marcal fölött versek és elbeszélések. Kiadó: Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Hadnagy László elnök.
- Vaczkó László: Vonzás és varázslat (Somló az irodalomban). Kiadó: Devecseri Városi Könyvtár, Kovács Emil igazgató – Devecser, 2002.

Források:

- A Gerence-Marcál-Rába-Somló Környék Helyi Akció Csoport vidékfejlesztési stratégiája 2013 (www.gemarask.hu/ stratégia)
- Békefi Antal: Bakonyi Népdalok (Veszprém, 1977.)
- Békefi Antal: Munkaritmus, munkarigmus, munkadal - Állattartás 291. oldal (Budapest, Hagyományok Háza 2005.)
- Nagy László-Szécsi Margit iszkázi gyűjtései 1959 július 2-7. (feldolgozva 1998-ban Kneifel Imre által. Bekötötte az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület 1 példányban)

Képjegyzék:

1. kép Tánc tábor Kiscsősön Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős, 2013. június 19.
2. kép Mesterek bemutatója Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős 2014. július 14. Pajtafesztivál
3. kép Hagyományőrző cigányzenei koncert a Kiscsőszi Pajtafesztiválon Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős2014. július 15.
4. kép A szakmai ház Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős, 2013
5. kép Az interaktív faluház Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős, 2013
6. kép Tanítványok a kiscsőszi téltemetőn Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős2014. február 8.
7. kép Táncházi mulatság óvodásoknak Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős, 2014. május 29.
8. 8-9. kép Látogatók Kiscsősön Készítette az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület Kiscsős, 2014.

Tartalomjegyzék

• Bevezetés, a témaválasztás indoklása	1. oldal
I. fejezet: A térség sajátosságai, helyzetelemzés	2. oldal
I.1. A kistérség népességének változásai, etnikai összetétel, társadalmi élet jellemzői	2. oldal
I.2. Az elmúlt évtizedek kulturális folyamatai, a közművelődési intézményrendszer helyzete	5. oldal
I.3. A megmaradók lehetőségei	6. oldal
I.4. A közoktatás helyzete, oktatási intézmények	7. oldal
I.5. Civil szervezetek, ifjúsági, gyermek korosztályt érintő szerveződések	9. oldal
II. fejezet: Hagyomány – élet – megmaradás	8. oldal
II.1. A Somló-térség és a Somló-Ság tengely falvainak gazdálkodásra épülő kultúrája, évszázados tudáshalmozás	8. oldal
II.2. Gazdálkodás	11. oldal
II.3. Vallási hagyományok	12. oldal
II.4. Családi örökség	12. oldal
III. fejezet: Gyűjtések, lejegyzések, fent maradt néprajzi értékek	13. oldal
III.1. Békefi Antal gyűjtőmunkája a térségben	13. oldal
III.2. Nagy László, Szécsi Margit gyűjtése	14. oldal
III.3. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjtőmunkája, Vastag Richárd néptáncos, néprajzos gyűjtőmunkája	15. oldal
III.4. Múzeumok, tájházak, gyűjtőhelyek	16. oldal
III.5. Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület tevékenysége	17. oldal
III. fejezet: Művészetoktatás a térségben	22. oldal
IV.1. A művészet oktatás elindítása	22. oldal
IV.2. A néptánc, mint az egyetlen (?) fenntartható iskolai közösségi lehetőség	27. oldal

IV.3. Közösségek, iskolai csoportok szervezése, fenntartása	28. oldal
IV.4. A tanulónak a közösséghez és a rendszeres oktatási formához való viszonyulása az értelmi színvonal tükrében	29. oldal
IV. fejezet: Szakmai feladatok, pedagógiai munka, tehetséggondozás	30. oldal
V.1. A helyi gyűjtések felhasználása az oktatásban, tovább örökítés lehetősége	30. oldal
V.2. A játék, mint a hagyományőrzésre, szabálykövetésre, közösségi nevelésre való eszköz	32. oldal
V.3. Tehetség	34. oldal
V.4. Tehetséggondozás	34. oldal
V.5. Verseny	40. oldal
V. fejezet: Lehetőségek, jövőkép	41. oldal
VI.1. Új intézmény működése, fejlődése	41. oldal
VI.2. A néptánc népszerűsítése alkalmi rendezvényekkel, kihelyezett kiscsöszai foglalkozásokkal, bemutatkozási lehetőségek szervezésével	42. oldal
VI.3. Lehetőségek	44. oldal
VI.4. Feladatok	45. oldal
VI.5. Jövőkép	46. oldal
Utószó	47. oldal
Mellékletek	50. oldal
Felhasznált irodalom	80. oldal
Források	81. oldal
Képjegyzék	81. oldal
Tartalomjegyzék	82. oldal